

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Порівняльна політологія

*Навчально-методичний посібник для студентів
Галузь знань 0301- “Соціально-політичні науки”
Напрямок підготовки 6.030104 “Політологія”*

Івано-Франківськ
2013

УДК 32
ББК 66.0 – я73
М 82

Москалюк М.Ф. Порівняльна політологія: Навчально-методичний посібник для студентів. Галузь знань – 0301 “Соціально-політичні науки”. Напрямок підготовки – 6.030104 “Політологія”. – Івано-Франківськ: ЛК, 2013. – 75с.

Рецензенти:

Монолатій І.С.—доктор політичних наук, професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Кройтор В.К.—кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії,
політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(протокол №7 від 21 лютого 2013 року)*

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	7
Структура навчальної дисципліни.....	8
Навчальна програма курсу.....	13
Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....	32
Програмові вимоги.....	85
Орієнтовна тематика курсових робіт.....	89
Рекомендована література.....	91

Вступ

Політологія – наука про політику та її взаємовідносини з людиною і суспільством. З огляду на те, що політика це складний соціальний феномен, вона потребує комплексного вивчення. Тому в рамках суспільствознавчих студій існує на сьогодні цілий ряд наук, які вивчають політику з різних точок зору.

Порівняльна політологія займає важливе місце в системі політичних наук. Це пояснюється тим, що вона не відкриває нові факти, але, використовуючи компаративний аналіз, дозволяє глибше зрозуміти сутність політики, виявити спільні та відмінні риси у функціонуванні політичних процесів і систем, спрогнозувати їх перебіг, визначити специфіку.

Для студентів-політологів окреслене коло питань сприятиме кращому опануванню професійно-орієнтованих дисциплін та успішному фаховому становленню. Крім того, засвоєння курсу “Порівняльна політологія” формує навички самостійної роботи над актуальними проблемами політології, допоможе студентам оволодіти засадами політичної теорії, озброїть їх методикою політологічного аналізу та специфікою компаративних досліджень.

Метою викладання навчальної дисципліни “Порівняльна політологія” є ознайомлення студентів із місцем порівняльного аналізу в системі політичної науки та основними засадами соціополітичних поділів і компаративістики як важливими передумовами професійного становлення політолога.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Порівняльна політологія” є оволодіння студентами понятійно-категоріальним апаратом, предметом і методами вивчення курсу, з’ясування особливостей становлення порівняльної політології як науки, опанування компаративним методом для здійснення порівняльного аналізу політичних інститутів, політичних систем і режимів, насамперед країн Європи та США.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- предмет та об’єкт курсу, основні поняття і категорії;
- місце порівняльного аналізу в системі політичної науки;
- теоретико-методологічні засади компаративістики;

- специфіку компаративного методу політологічних досліджень;
- основні соціополітичні поділи;
- порівняльні характеристики політичних інститутів і режимів, виборчих, політичних та партійних систем сучасних країн;
- форми участі громадян у політичних процесах;

вміти:

- фахово використовувати понятійний апарат порівняльної політології;
- застосовувати набуті теоретичні знання для здійснення порівняльного аналізу політичних процесів, політичних інститутів, систем та режимів;
  - класифікувати політичні інститути, політичні, партійні та виборчі системи і політичні режими, форми державного правління та устрою;
  - порівнювати політичні інститути, політичні системи та процеси в Україні та країнах світу;
  - прогнозувати основні напрями та тенденції розвитку політичних процесів;
  - творчо і професійно виконувати курсові, дипломні, магістерські та інші наукові роботи.

Система оцінювання знань студентів регламентується Порядком організації та проведення оцінювання успішності студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та включає в себе поточний, модульний і семестровий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять шляхом оцінювання усних або письмових відповідей з окремих тем навчальної дисципліни. Оцінки виставляються в національній шкалі: відмінно – “5”, добре – “4”, задовільно – “3”, незадовільно – “2”.

Модульний контроль проводиться на підставі оцінювання результатів знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини – змістового модуля у формі написання контрольної або тестової роботи.

Семестровий контроль здійснюється у формі екзамену.

Шкала оцінювання успішності

Університетська	Національна	Шкала ЕКТС
90 – 100	відмінно	A
80 – 89	добре	B
70 – 79		C
60 – 69	задовільно	D
50 – 59		E
25 – 49	Незадовільно	FX
1 – 24		F

Схема оцінювання успішності

Види контролю	ЗМ 1 контроль на робота або тести	ЗМ 2 контрольна робота або тести	Практичний модуль	Підсумкова оцінка	Екзаменаційна оцінка
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	15	15	20	50	50

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів–4,5	Галузь знань <u>0301“Соціально-політичні науки”</u> (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
	Напрям підготовки <u>6.030104“Політологія”</u> (шифр і назва)		
Модулів–1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>Політологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів–2		третій	III____-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ _____ _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин–135		шостий	VI____-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних–5 самостійної роботи студента–4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	Лекції	
		48	16
		Практичні, семінарські	
		42 год.	8год.
		Лабораторні	
		__ год.	__ год.
		Самостійна робота	
45год.	111год.		
Індивідуальні завдання: 10__ год.			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання—67 % / 33 %;

для заочної форми навчання—22 % / 78 %.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усьог го	у тому числі				
		л	п	Лаб	Інд	с.р		Л	п	лаб	ін д	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<i>Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи порівняльної політології. Компаративний аналіз політичних систем, глав держав і парламентів.</i>												
Тема 1. Місце порівняльного аналізу в системі політичної науки	6	2				4	12	2				10
Тема 2. Теоретико-методологічні засади компаративістики	8	2	2			4	12		2			10
Тема 3. Політичні системи та їх середовище в порівняльному аналізі	18	8	6			4	14	2	2	0	0	10

Тема 4. Основні засади соціополітичних поділів як підстави порівняльного аналізу	20	8	8			4	16	4	2	0	0	10
Тема 5. Порівняльний аналіз позиції та компетенції глав держав у країнах Європи та США	12	4	4			4	12	2				10
Тема 6. Порівняльна характеристика парламентів країн Європи та США	10	4	4			2	10					10
Разом за змістовим модулем 1.	74	28	24			22	76	10	6			60
Змістовий модуль 2. Уряд, політичні режими, партійні та виборчі системи політична участь в порівняльному вимірі												
Тема 7. Порівняльна характеристика урядів країн Європи та США	12	4	4			4	10	2				8
Тема 8. Політичні режими та їх різновиди	12	4	4			4	9					9
Тема 9. Порівняльний	11	4	4			3	10	2				8

аналіз партійних систем країн Європи та США											
Тема 10. Вибори і виборчі системи: порівняльна характеристика	10	4	2			4	10	2			8
Тема 11. Моделі взаємовідносин між державою та групами інтересів	6	2				4	8				8
Тема 12. Форми участі громадян в політичному житті європейських держав та США	10	2	4			4	12		2		10
Разом за змістовим модулем 2.	61	20	18			23	59	6	2		51
Усього годин	135	48	42			45	135	16	8		111

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1.	Становлення та теоретико-методологічні основи порівняльної політології	2	2
2.	Форми державного устрою країн Європи та США	4	2
3.	Система органів місцевого самоврядування країн Європи та США	2	
4.	Класова (економічна) основа соціополітичного поділу країн Європи та США	2	
5.	Етномовна основа соціополітичного поділу країн Європи та США	2	
6.	Релігійна основа соціополітичного поділу країн Європи та США	2	2
7.	Територіальна основа соціополітичного поділу країн Європи та США	2	
8.	Інститут глави держави в країнах Європи та США	4	
9.	Порівняльна характеристика парламентів країн Європи та США	2	
10.	Контрольна робота № 1	2	
11.	Порівняльна характеристика урядів країн Європи та США	4	
12.	Політичні режими та їх різновиди.	4	
13.	Порівняльний аналіз двопартійних систем країн Європи та США.	2	
14.	Багатопартійні системи країн Європи в порівняльному вимірі	2	
15.	Виборчі системи країн Європи та США.	2	
16.	Форми участі громадян в політичному житті європейських держав та США	2	2
17.	Контрольна робота №2	2	
Разом		42	8

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1.	Місце порівняльного аналізу в системі політичної науки	4	10
2.	Теоретико-методологічні засади компаративістики..	4	10
3.	Політичні системи та їх середовище в порівняльному аналізі	4	10
4.	Основні засади соціополітичних поділів як підстави порівняльного аналізу	4	10
5.	Порівняльний аналіз позиції та компетенції глав держав у країнах Європи та США	4	10
6.	Порівняльна характеристика парламентів країн Європи та США	2	10
7.	Порівняльна характеристика урядів країн Європи та США	4	8
8.	Політичні режими та їх різновиди	4	9
9.	Порівняльний аналіз партійних систем країн Європи та США	3	8
10.	Вибори і виборчі системи: порівняльна характеристика	4	8
11.	Моделі взаємовідносин між державою та групами інтересів	4	8
12.	Форми участі громадян в політичному житті європейських держав та США	4	10
Разом		45	111

Навчальна програма курсу

Тема 1. Місце порівняльного аналізу в системі політичної науки.

Значення порівняння для забезпечення наукового характеру політичної науки. Порівняння як джерело нової інформації знань про суспільство в цілому та механізми його функціонування. Порівняння як підстава суспільних змін. Порівняльний метод та особливості його застосування в політологічному аналізі. Значення результатів, отриманих під час порівняльного аналізу для вироблення нових знань та розвитку вже набутих знань про політичну сферу країн світу. Роль порівняльного аналізу в подоланні етноцентризму.

Значення інституціоналізму, девелопменталізму та неоінституціоналізму в становленні та розвитку порівняльного аналізу. Встановлення інституціоналізмом меж порівняльної політології. Акцент на вивченні основних інститутів сучасних суспільств та "інституціоналізації" демократичних принципів. Девелопменталізм або "нова" порівняльна політика щодо вивчення суспільних змін в умовах протиборства двох політико-економічних систем (капіталізму та соціалізму). Два ключові підходи до девелопменталізму: модернізаційні теорії та теорії залежності. Перехід від європоцентризму до вивчення повного спектру існуючих в світі країн. Неоінституціоналізм як поєднання двох попередніх підходів. Розширення спектру вивчаємих політичних інститутів та зростання операціоналізму щодо різноманітних типів політичних систем.

Етапи становлення порівняльної політології. Елементи порівняльного аналізу в творчій спадщині Арістотеля, Полібія, Ж.Бодена, Ш.Монтеск'є, Е.Берка, О.Токвіля та інших. Становлення порівняльної політології у др. пол. XIX ст. (Є. Фрімен, М.М. Ковалевський, В. Вільсон, Дж. Берджес, Дж. Брайс, М. Острогорський). "Традиційна порівнялька політологія" перш. пол. XX ст. Значення теоретичних конструкцій Макса Вебера для становлення порівняльних досліджень. Дослідження Г. Лассуела, Л. Уайта. Суспільні чинники, що зумовили формування компаративістики в США в міжвоєнний період та часи Другої світової війни. "Нова порівняльна політологія" поч. 50- кін. 70рр. XX ст. Єванстоунський семінар у Північнозахідному університеті (США,

1953р.) про головні методологічні засади розвитку порівняльного методу. Роль Г. Алмонда у становленні порівняльної політології. Використання нових методів. “Плюралістична порівняльна політологія”(із сер. 70-х рр. ХХ ст.): Дж. Сарторі, Г. Петерс, Г. Голосов, Л. Сморгунів та ін. Порівняльна політологія в Україні (Б. Дем’яненко, В. Горбатенко, А. Романюк та ін).

Місце порівняльної політології в системі політичних наук.

Тема 2. Теоретико-методологічні засади компаративістики.

Базові поняття та категорії порівняльної політології. Завдання та межі компаративних досліджень. Кількість об’єктів необхідна для коректного порівняння. Шляхи забезпечення збільшення достовірності результатів порівняння: метод сегментації; залучення історичних прикладів; порівняння лише країн, що мають спільне географічне положення та які знаходяться в одному історико-культурному просторі. Значення операційних понять під час порівняльного аналізу, їх функціональна еквівалентність. Роль теоретичних парадигм в логічному структуруванні отриманої інформації внаслідок порівняльного аналізу.

Варіативні дослідження в компаративній перспективі. Метод вивчення окремого випадку – через протиставлення до узагальнення. Значення "клінічних" випадків. Бінарний аналіз: опосередкована та безпосередня форми. Переваги і недоліки бінарного аналізу, вимоги щодо порівняння подібних між собою країн. Можливості вдосконалення або перегляду теорій, моделей та типологій, розроблених на основі порівняння контрастних країн, основні вимоги щодо порівняння контрастних країн. Значення порівняння контрастних країн для вироблення загальних закономірностей політичного розвитку. Концепція гомогенних та гетерогенних полів під час порівняння політичних структур. Чинник суб’єктивного фактору під час проведення порівняльного дослідження. Самостійний характер і взаємодоповненість основних стратегій порівняння.

Дихотомія як домінуючий засіб отримання нових знань в процесі усвідомлення результатів порівняльного аналізу. Особливості дихотомної класифікації щодо контрастних та подібних прикладів. Проблеми спрощення та застосування концептуальних категорій. Одномірний характер дихотомій. Відмінність типологій та дихотомій.

Можливості типологій впорядковувати реальність. Типологія як результат та інструментальний засіб порівняння. Характер і типи компаративних досліджень: морфологічний, міфологічний, інтегральний, еволюційний, дифузний та ін. Сутність моделювання в узагальненні результатів порівняльного аналізу, їх здатність пояснювати політичні явища та процеси. Динаміка моделей. Синтез як теоретична конструкція, заснована на емпіричних даних, метою якої є пояснення. Прогностична властивість порівняльного аналізу.

Тема 3. Політичні системи та їх середовище в порівняльному аналізі.

Сутність існуючих підходів та їх різноманітність щодо розуміння феномену політична система. Основні положення системних концепцій Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойча. Структура та функції політичної системи. Плюралізм типологій політичних систем (марксистська типологія, типологія М. Вебера, Г. Алмонда, Ф. Саттона, Д. Аптера, Л. Байднера, К. Гаджієва та ін.). Проведення співставлень на основі вивчення характеру взаємодії політичних систем із власним найближчим оточенням (економічною сферою, демопопуляційними спільнотами, культурною сферою).

Природні та географічні чинники в характеристиці політичних систем. Інституційні характеристики політичних систем. Відмінності на основі форми державного устрою. Унітарні та федеративні політичні системи. Типологія федеративних політичних систем за Д. Елазаром: союзи, конституційно децентралізовані союзи, федерації, конфедерації, федерасі, асоційована державність, кондомініуми, ліги, спільні функціональні організації, гібриди.

Сучасні територіальні нації-держави та їх конституційний устрій. Розподіл і делегування функцій державою по вертикалі та по горизонталі. Унітарні та федеративні держави, їх типи і різновиди. Унітарні централізовані та децентралізовані держави. Напівунітарні держави або держави з елементами федералізму. Порівняльний аналіз федеративних держав: зміст та критерії. Паталогія федерацій.

Державний устрій сучасної України: стан, проблеми, трансформаційні перспективи.

Особливість конфедерації та квазіконфедерації. Недовговічність конфедеративних конструкцій.

Федеративні та конфедеративні риси ЄС.

Регіональні структури влади та органи місцевого самоврядування. Муніципальна влада як інститут державного устрою. Різновиди та традиції державної служби.

Тема 4. Основні засади соціополітичних поділів як підстави порівняльного аналізу.

Сутність та значення суспільного поділу для розуміння динаміки процесів, що відбуваються в сучасній країні. Місце та роль суспільних груп в політичному житті. Суспільна диверсифікація як соціальна база можливого конфлікту між суспільними групами. Система цінностей та переконань, що зумовлюють існування відмінних позицій та точок зору на політичні та суспільні явища і процеси як основа політичного поділу. Соціополітичний поділ як ланцюг, що пов'язує суспільну структуру із політично-інституційним ладом. Історична еволюція соціополітичних поділів. С.Ліпсет та С.Роккан про чотири типи соціополітичних поділів в історичному минулому: територіальний конфлікт, конфлікт між державою і костелом, конфлікт між містом і селом та між класом власників і працівників. Виборчі коаліції та стабільні виборчі орієнтації як основа соціополітичних поділів. Індикатори сучасних соціополітичних поділів. Основні стадії трансформації соціально-групового поділу в соціополітичний. Головні сучасні соціополітичні поділи: класовий, етномовний, релігійний та територіальний (регіональний).

Соціально-економічна (класова) основа соціополітичного поділу.

К.Маркс та Ф.Енгельс про головні засадничі принципи класового поділу суспільства. Сучасні підходи щодо визначення поняття "робітничий клас". Кількісні та якісні характеристики робітничого класу, зміни його положення в структурі зайнятого населення країн Західної Європи. Еволюція партій лівого спрямування та їх зв'язків із робітничим класом. Аналіз стану та змін класового голосування в країнах Європи на основі індексу Алфорда (використовується для виміру залежності між приналежністю до певної суспільної групи та способом голосування). Чинники, що

зумовлюють подальшу актуальність соціально-економічної (класової) основи соціополітичного поділу.

Соціально-економічна основа соціополітичного поділу України.

Етномовна основа соціополітичного поділу.

Окреслення головних засадничих підходів щодо сучасного трактування етнічних груп. Гомогенний та гетерогенний характер суспільства в етнічному контексті. Основні підходи щодо визначення етнічної гомогенності суспільства. Значення розробленого Е.Лейном та С.О.Ерссоном “індексу етномовної фрагментації” суспільства та його показники стосовно країн Європи. Етногрупова характеристика країн з найвищими показниками етномовної фрагментації: Бельгія, Швейцарія, Іспанія, Сполучене Королівство та Франція.

Чинник міграції після Другої світової війни в подальшій еволюції існуючих етномовних суспільних груп. Характеристика міграційних процесів в європейських країнах. Вплив етномовного поділу на політичну стабільність суспільства. Головні характеристики соціополітичного поділу на основі етномовних відмінностей в Бельгії.

Етномовна основа соціополітичного поділу України.

Релігійна основа соціополітичного поділу.

Характерні риси конфесійної диверсифікації європейських країн. Зміна змісту та форми взаємовідносин між церквою та державою у ХХ - поч.ХХІ ст. Конституційне закріплення відділення церкви від держави в європейських країнах і традиції домінуючої церкви в Італії та Сполученому Королівстві. Особливий характер відносин церкви і держави в Німеччині. Характеристика сучасного стану конфесійної гетерогенності країн Європи. Широкий спектр взаємовідносин церкви і суспільства. Створення спеціалізованих громадських організацій та об'єднань, участь церкви в прийнятті рішень з суспільно значущих питань (аборти, розлучення тощо). Характеристика релігійної свідомості в європейських країнах. Зв'язок християнських партій з конфесійними громадами та сучасний стан соціополітичного поділу на релігійній основі в країнах Європи.

Релігійна основа соціополітичного поділу України.

Територіальна основа соціополітичного поділу.

Концептуальна особливість регіональних поділів та поділів: центр-периферія, місто-село. Значення території, умови перетворення її в політичну детермінанту. Співпадання територіального поділу з етнічним та релігійним. Історичний контекст територіального поділу. Макро-мезо-мікрополітико-географічне положення держави. Політико-географічне положення України. Територіальна основа соціополітичного поділу України. Регіональні політичні партії: особливості їх еволюції та функціонування.

Тема 5. Порівняльний аналіз позиції та компетенції глав держав у країнах Європи та США.

Сутність та основні компетенції глави держави. Основні різновиди глав держав: монарх та президент. Історична ретроспектива трансформації посади монарха в європейських країнах. Визначення монархії як форми правління та її основні різновиди: абсолютна, конституційна (парламентська, дуалістична) монархія. Особливість повноважень монарха у різних монархічних моделях. Принцип контрастигнації.

Характеристика посади та обсяг повноважень президента як глави держави. Статус посади президента в президентській, напівпрезидентській та парламентській республіках. Положення та повноваження президента в Швейцарії (парламентська республіка). Зміна обсягу повноважень президента Фінляндії, Франції та Португалії в рамках напівпрезидентської республіки. Вплив історичних, культурних та інших чинників на посаду президента в парламентських республіках.

Політичні, національні та вікові вимоги щодо кандидатів на посаду президента. Характеристика конституційних положень щодо форми та процедури президентських виборів в європейських країнах. Право висунення кандидатів на посаду президента. Терміни президентських повноважень. Можливості та процедурні вимоги щодо дострокового припинення повноважень президента. Процедура імпічменту.

Інститут президентства на пострадянському просторі: особливості становлення та функціонування.

Трансформація інституту глави держави в Україні.

Тема 6. Порівняльна характеристика парламентів країн Європи та США.

Становлення та розвиток парламентаризму в контексті демократизації політичних систем.

Призначення парламенту як законодавчого органу держави, його основні загальні компетенції. Поділ парламентів за внутрішньою структурою на одно-та двопалатні: основні переваги і недоліки різновидів. Бікамералізм у організаційній структурі сучасних парламентів. Специфіка Стортингу в Норвегії та парламенту Німеччини щодо трактування їх як двопалатних парламентів. Валентність статусу законодавчого органу однопалатного парламенту та нижньої палати двопалатних парламентів. Відмінності між одно-та двопалатними парламентами за чисельністю, повноваженнями, термінами діяльності та принципами ротації. Співвідношення верхньої та нижньої палат парламентів, системи їх взаємних противаг та стримувань. Характеристика статусу Палати лордів парламенту Сполученого Королівства та концепція 2000 р., її реформування.

Одно- та двопалатні парламенти країн Європи: порівняльний аналіз.

Інститут парламентаризму у США.

Парламентаризм на пострадянському просторі: особливості становлення та функціонування.

Основні вимоги щодо претендентів на посаду депутата парламенту. Статус депутата парламенту та його привілеї. Процедурні вимоги щодо обрання голови та заступників голови парламенту, їх повноваження. Місце та роль спеціальних парламентських органів та інститутів. Роль регламенту. Парламентські комісії та комітети: різновиди та обсяги компетенцій. Партійні фракції та партійні групи, вплив політичних партій на роботу парламенту. Основні підходи щодо класифікації сучасних парламентів залежно від характеру виконання ними своїх функцій.

Становлення парламентаризму в Україні: проблеми та перспективи.

Тема 7. Порівняльна характеристика урядів країн Європи та США

Принцип поділу влад і визначення та прерогативи виконавчої влади. Особливість виконавчої влади (її політичного компоненту) в континентальних країнах порівняно із США. Співвідношення понять "уряд" та "кабінет міністрів".

Виконавча влада на пострадянському просторі: порівняльний аналіз. Виконавча влада в Україні.

Позиція глави уряду

Різноманітні підходи щодо термінологічного означення посади глави уряду. Механізми обрання на посаду прем'єр-міністра та їх залежність від партійної та виборчої системи. Специфічність обрання голови виконавчої влади в умовах багатопартійності і коаліційного формування уряду. Можливості прем'єр-міністра контролювати роботу кабінету та впливати на прийняття політичних рішень як підстава класифікації посад прем'єр-міністрів. Інші чинники, що впливають на оцінку рівня сили посади прем'єр-міністра. Класифікація Ентоном Кінгом посад прем'єр-міністрів, діючих в країнах Західної Європи. Характеристика найбільш сильної позиції глави уряду в Сполученому Королівстві та найбільш слабкої - в Нідерландах. Чинники, що впливають на поступове підвищення ролі посади прем'єр-міністра в усіх європейських країнах.

Вплив процесу європейської інтеграції на позицію і роль посади прем'єр-міністра.

Кабінет міністрів

Визначення Кабінету міністрів як органу, що володіє правом приймати загальнообов'язкові рішення щодо держави в цілому. Типологія кабінетів за критерієм чисельності представників партій, що формують уряд. Поділ однопартійних кабінетів на кабінети більшості та меншості. Характеристика однопартійних кабінетів

більшості на прикладі “Уряду Величності” в Сполученому Королівстві. Особливість однопартійних кабінетів меншості. Причини формування подібного роду кабінетів. Аналіз типів кабінетів країн Західної Європи у післявоєнний період. Головні умови та процедурні вимоги при відставці уряду. Особливість процедур відставки урядів в Німеччині та Швейцарії. Фактор урядової композиції: уряд більшості або меншості в умовах відставки кабінету.

Коаліційні уряди

Коаліційні уряди: визначення сутності та умов формування. Коаліційні уряди більшості та меншості. Основні принципи, що лежать в основі формування коаліційних урядів: принцип торгів та пропорційності. Країни з домінуючим принципом пропорційності під час формування коаліційних урядів. Винятковість досвіду Швейцарії у формуванні коаліційного уряду. Сутність переговорного процесу (політичного торгу) з приводу формування коаліційного уряду. Значення політичних програм та "людського фактору" для процесу переговорів. Основні конфігурації коаліційних кабінетів з домінуючою партією та кабінети з врівноваженими позиціями учасників коаліційного утворення. Розгляд конкретних прикладів обох типів кабінетів. Обов'язки учасників коаліційних урядів (довіра і відповідальність).

Основні моделі коаліційної політики

Наукова розробка коаліційної політики. Праця Уільяма Райкера "Теорії політичних коаліцій". Основні підходи щодо класифікації моделей коаліційної політики. Модель "мінімально-переможної коаліції" (М. Галлахер, М. Лейвер, П. Майер). Характеристика країн Європи, де використовується дана модель формування коаліційного уряду. Модель коаліції "мінімального радіусу дій". Абрам де Сваан, Я. Бадж, М. Лейвер про "мінімально співпадаючу переможну коаліцію". Значення позиції партії в умовному право-лівому спектрі для формування різних моделей коаліційного уряду (П. Майер). Д. Ж. Прідхам про необхідність застосування багатовимірного підходу (індуктивний підхід) щодо коаліційної поведінки політичних партій в європейських країнах. Д. Д'єрмейр і П. ван Роозендал про дві

базові моделі переговорного процесу: “прихованої рівноваги” і “сигналізуючої рівноваги”.

Стабільність урядів

Підходи щодо розуміння стабільності коаліційних урядів. Індекс урядової стабільності Ж.Лейна та С.Ерссона. Характеристика еволюції урядової стабільності на основі застосування індексу в країнах Західної Європи в післявоєнний період. Чинники впливу на урядову стабільність (Є. Ціммерман). Стабільність однопартійних кабінетів. Залежність стабільності уряду від моделі урядової коаліції. Характер та форми громадської підтримки урядів. Модель підтримки уряду Крістофера Д. Андерсона. Вплив економічних та політичних чинників на урядову стабільність.

Тема 10. Політичні режими та їх різновиди.

Політичний режим як спосіб організації та функціонування влади.

Проблема класифікації політичних режимів: різноманітність підходів. Авторитарні, тоталітарні та демократичні політичні режими. Авторитарно-лібералізовані та радикально-авторитарні політичні режими.

Форми авторитаризму:

- 1) військовий режим:
  - а) військово-диктаторський;
  - б) військово-демократичний;
  - в) авторитарний преторіанізм;
- 2) монархічний режим:
  - а) абсолютна монархія;
  - б) дуалістична монархія;
- 3) теократичний режим;
- 4) персоніфікований режим:
  - а) персональна тиранія;
  - б) матримоніальна тиранія;
- 5) однопартійний режим;
- 6) конституційний режим;

- а) конституційно-патріархальний;
- б) конституційно-авторитарний.

Змагальні, напівзмагальні, авторитарні режими (Дж. Коулмен).
Д. Аптер: диктаторські, олігархічні, прямо представницькі та непрямі представницькі політичні режими. Політичні та опікунські демократії, олігархії, що модернізуються, тоталітарні та традиційні олігархії (Е. Шизл). Ж. Блондель про ліберально-демократичні, егалітарно-авторитарні, традиційно-егалітарні, популістські, авторитарно-інегалітарні політичні режими.

Основні вимоги до побудови класифікацій: теоретична послідовність та емпірична адекватність. Класифікація Г. Голосова. Перший вимір політичної системи – характер боротьби за лідерство. Відкриті і закриті політичні режими. Другий вимір – характер еліти за наявністю або відсутністю внутрішньої диференціації. Монолітні та диференційовані еліти. Третій вимір – рівень участі громадян у політичному житті. Включаючі та виключаючі політичні режими. Шість “сімей” політичних режимів.

Зміст та типологія авторитарних політичних режимів. Традиційний політичний режим: закритий із монолітною елітою, виключаючий. Родові імперії, імперії кочівників або завойовників, міста-держави, феодальні системи, централізовані бюрократичні імперії (С. Ейзенштадт). Загальні риси традиційних режимів. Спадковість влади. Ототожнення владної еліти з економічною. Феномен “влади – власності”. Відсутність спеціалізованої бюрократії. Релігійна санкція (“богоданність”) – джерело легітимності режиму. Форми участі мас: повстання, релігійні смути. Сучасні традиційні режими: Саудівська Аравія, Бруней, Бутан, Бахрейн, Катар, Оман та ін. і перспективи їх трансформації.

Змагальна олігархія: відкритий, виключаючий режим. Передумови формування змагальної олігархії: поява економічно привілейованого класу (“буржуазія”, “середній клас”), диференціація еліти. Історичні аспекти змагальної олігархії в Англії (1688-1832 рр). Латиноамериканські змагальні олігархії: Колумбія, Бразилія. Шляхи переходу від змагальної олігархії до демократії: західний (через поширення виборчого права до ліберальної демократії), латиноамериканський шлях (через військові режими до демократичного вибору).

Авторитарно-бюрократичний режим: закритий, із диференційованою елітою, виключаючий. Загальні риси: бюрократичний апарат, диктат військових, соціальна демагогія. Регульовані, корегуючі та програмні військові режими (Нігерія, Бірма). Популістські режими: Мексика, Танзанія, Замбія, Кенія, Гана. Риси популістських режимів: культ особи, харизма вождів, виклик з боку військових. Засоби популістських режимів: підкуп, привілеї, політизація війська, політоргани. Створення народного ополчення, спецчастин, підпорядкованих “вождю”.

Ліві та праві тоталітарні політичні режими.

Егалітарно-авторитарний режим: закритий з монолітною (поєднання адміністративної та політичної) елітою, включаючий. Державний контроль економічного життя. Регульована участь громадян у політиці. Комуністична ідеологія, маоцзедунізм, “ідеї чучхе” як засоби політичної мобілізації. Тоталітарні концепції щодо пояснення механізмів функціонування комуністичних режимів. Перехід егалітарно-авторитарних режимів до демократії (колишні радянські республіки, країни Східної Європи). Стабільність егалітарно-авторитарних режимів (КНР, Китай).

Авторитарно-інегалітарний політичний режим: закритий, із диференційованою елітою, включаючий. Риси: нерівність, економічно привілейований клас, образ зовнішнього ворога, націоналізм, маніпулювання масовою свідомістю, політична пропаганда, культ смерті, містицизм, язичницький світогляд, високий рівень участі громадян у політичному житті, диктатура харизматичного лідера (фюрера, дуче). Історичний досвід та перспективи авторитарно-інегалітарних політичних режимів Німеччини та Італії. Трансформація авторитарно-інегалітарного політичного режиму в Іспанії у бюрократичний авторитаризм за Ф.Франко. Фашизм та нацизм як включаючий закритий авторитарно-інегалітарний політичний режим. Недоцільність понять “фашизм Піночета”, “фашизм Сталіна” через виключаючий характер режимів. Авторитарно-інегалітарний політичний режим в Ірані.

Сутність та характерні риси неопатримоніалізму. Поєднання елементів традиційності та сучасності. Централізований політичний центр. Керівництво державою як приватною власністю (патримоніум). Етнічні, кланові, сімейно-родинні зв'язки. Риси політичної культури неопатримоніалізму. Персоналізація влади,

клієнтизм, патронажні відносини. Держава – основний агент політичного процесу. Провідне місце державно-бюрократичного комплексу. Нерівнинність парламенту, політичних партій, груп інтересів, профспілок тощо. Усунення представницьких органів від прийняття політичних рішень. Обмежене право альтернату (усунення уряду). Путчі, заколоти, перевороти, змови.

Поєднання класифікацій Е.Шилза, Д.Коулмена та С.Файнера для типології афро-азійських політичних режимів та виділення п'яти їх основних форм.

“Спрямовувана демократія”. Відсутність змагальності у політичному процесі. Однопартійна система та режим особистої влади. Відсутність розподілу влади. Президенталізм А.Ахіджо (Камерун), Л. Сенгор (Сенегал), Дж. Ньєрере (Танзанія), К. Каунда (Замбія) Дж. Кеніата (Кенія), О. Бонго (Габон), Х. Бургіба (Туніс). “Довічні президенти”: Х. Банда (Малава), М. Нгема (Екваторіальна Гвінея). “Клеопатрія” (Заір за С. Мобуту, Філіпіни за Ф. Маркоса).

“Опікувана демократія”. Обмежена політична конкуренція в межах багатопартійної системи. Домінуюча партія. Напівзмагальні вибори та квазібагатопартійна система.

“Стратократія”: напівконституційні військові режими без конкурентного типу з безпартійною або однопартійною системами. Варіанти стратократії. Влада військової верхівки. Влада групи офіцерів, що збурила велику частину збройних сил. Призупинення дії Конституції. Заборона політичної діяльності. Проблема “вторинної легітимації”. Встановлення “громадянського президента”, підставної фігури з цивільних політиків.

Військово- бюрократична “контрольована демократія”. Сумісна участь військових та бюрократичних еліт у здійсненні державної влади. Контроль політичного процесу армією (Індонезія, Таїланд, Алжир, Сирія, Нігерія, Бангладеш, Пакистан та ін.).

Політична демократія змагального (конкуруючого) типу. Принцип розподілу влади. Регулярні вибори. Панування домінантно-партійної системи. Мегапартія та впливова опозиція (Індія, Шрі-Ланка, Малайзія, Японія, острівні держави Карибського басейну, Індійського і Тихого океанів).

Ліберальна демократія: відкритий, включаючий політичний режим. Р. Даль про ознаки ліберальної демократії. “Хвилі демократизації” за С.Хантінгтоном. “Індекс демократії” Т.

Ванханена. Зростання кількості демократичних політичних режимів на поч. ХХІ ст.

Вестмінстерська та консенсусна моделі демократичного режиму (А. Лейпхарт). Парламентський, президентський, напівпрезидентський та канцлерський режими. Представницька демократія як предмет досліджень .

Транзитологія – наука про перехід до демократії. Досвід різних країн у демократизації політичних режимів. Український вибір переходу до демократії.

Поняття “модель демократії” як теоретична конструкція (К. Макферсон, Д. Хелд). Відмінності класичної та ліберальної концепцій демократії. “Протективна” (захисна) демократія: Т. Гобс, Дж. Локк, Ш.-Л. Мотеск’є). “Розвиваюча демократія” (Ж.-Ж. Руссо), модель “відмирання держави” (К. Маркс), “змагальний елітизм” (М. Вебер, Й Шумпетер), “Плюралістична демократія” (Д. Трумен, Р. Даль), “Легальна демократія” (Ф. Хаєк, Р. Нозик), “Партисипаторна демократія” (К. Пейтмен, Б. Барбер, Н. Пулантцас).

Типологія політичних режимів пострадянських країн.

Політичний режим сучасної України.

Тема 9. Порівняльний аналіз партійних систем країн Європи.

Суть поняття "партійна система". Основні підходи до класифікації партійних систем (М. Дюверже, Б. Гаврилишин, Дж. Ла Паломбара, М. Вайнер, Дж. Блондель, Дж. Смітт, П. Майер). Конструкція партійної системи за Дж.Сарторі. Британська модель двопартійної системи.

Французька право-ліва модель партійної системи.

Індекси Д.Рая: визначник кількості партій, що приймають участь у виборчих змаганнях; показник кількості голосів, які отримала найбільша партія; показник кількості голосів, отриманих двома найбільшими політичними партіями (показник двопартійності); індекс фракційності. Динаміка змін індексу фракційності в країнах Західної Європи. Типологія партійних систем європейських країн на основі показників індексу фракційності.

Індекс ефективної кількості політичних партій М. Лааксо та Р.Таагепери і визначення кількості партій, що входять в рамки конкретної політичної системи. Індекс агрегації П. Майера і його

використання при оцінці стану наймогутнішої (найбільшої) партій в парламенті по відношенню до політичних партій, представлених в ньому.

Партійна система України: етапи становлення, еволюція, типологія.

Тема 10. Вибори і виборчі системи: порівняльна характеристика.

Значення виборів у політичному житті країн. Вибори в демократичних та авторитарних суспільствах. Особистісне значення виборів для громадян. Базові критерії оцінки рівня демократичності виборів. Загальні конституційні вимоги щодо виборчого права. Умови позбавлення права голосу окремих категорій громадян. Процедури формування загальних списків виборців. Головні різновиди виборів в європейських країнах: президентські, парламентські, регіональні (федеральний рівень), місцеві та вибори до Європарламенту.

Призначення виборів в країнах та процедура розпуску парламенту. Неможливість дострокового розпуску парламенту в Норвегії та Швейцарії. Різновиди виборчого бюлетеня та відповідні різновиди голосування: категоричне та ординарне.

Виборча система як сукупність норм, що регламентують процес артикуляції виборчих переваг, які виявляються в кількості отриманих на виборах голосів та визначенні механізмів перетворення цих голосів в кількість депутатських кандидатів. Різновиди виборчих систем.

Виборча система більшості.

Система простої більшості в одномандатних округах, її переваги та недоліки. Мажоритарна або система абсолютної більшості в одномандатних округах. Особливість мажоритарної виборчої системи, що застосовувалась у Франції з 1958 по 1985 рр. Мажоритарна виборча система з альтернативним голосуванням.

Застосування мажоритарної виборчої системи в Україні під час виборів президента.

Пропорційна виборча система та її головні відмінності щодо системи більшості.

Система списків та основні її різновиди на підставі використовуваних методик перетворення кількості отриманих під час виборів голосів в депутатські мандати. Математичні процедури: проста квота. і залишки. Методи дільників: метод найбільшого залишку (метод Гамільтона), найбільшої середньої величини при застосуванні методу д'Хондта та найбільшої середньої величини при використанні методу Сен-Лаге. Модифікована методика Сен-Лаге. Система панашаж (вільні списки) в Швейцарії та Люксембурзі. Система єдиного перехідного голосу (квотно-преференційна система або система Хер-Кларка) в Ірландії та на Мальті. Переваги та недоліки основних існуючих виборчих систем. Сприятливість методу д'Хондта для великих партій. та компромісність результатів за методом Сен-Лаге.

Змішана виборча система

Типи змішаних систем: співіснування, надпозиція та змішування в межах незалежних комбінацій. Умовні системи. Суперзмішані системи. Змішана зв'язана система в Німеччині. Змішана незв'язана (паралельна) система

Значення розміру виборчого округу та сутність виборчої географії. Дворівневий розподіл депутатських місць, або використання механізмів врівноважуючих мандатів. Причини застосування цих механізмів та їх значення для посилення репрезентаційності. Фактор прохідного бар'єру та його значення для партійної консолідації парламенту.

“Циклічна модель” еволюції виборчої системи в Україні. Переваги і недоліки змішаної виборчої системи.

Оцінка існуючих виборчих систем. Проблема дихотомії переваг-максимальне пропорційне представництво партій в парламенті або сильний, стабільний та ефективний уряд. Визначення пропорційності результатів виборів із застосуванням індексу пропорційності. Фактори, що впливають на рівень пропорційності.

Тема 11. Моделі взаємовідносин між державою та групами інтересів.

Соціальна стратифікація суспільства і групові інтереси. Сутність груп інтересів, їх різноманітність та поліфункціональність. Класифікація груп інтересів М. Дюверже: організації, що діють в політичній сфері, організації, для яких тиск є невід'ємною частиною їхньої діяльності, науково-дослідницькі центри. Типологія Ж.Блонделя: "общинні" (традиційні) та "асоціативні" (сучасного типу) групи інтересів. Групи низького рівня консолідації. Згуртовані самосвідомі групи інтересів. Особливості функціонування груп "за звичаєм" та інституційних груп. Групи захисту та групи підтримки.

Джерело формування груп інтересів, соціальна, горизонтальна (етноси і нації) і вертикальна (класи, верстви або страти) диференціація.

Марксистська теорія класів. Сучасні концепції класів. Теорії соціальної стратифікації. Тенденції розвитку соціальної структури в Україні.

Різноманітність джерел впливу груп інтересів: легітимні і нелегітимні.

Характер взаємовідносин між державою та групами інтересів. Політичний торг. Плюралістична модель та її представники. Корпораційна модель відносин між державою та групами інтересів. Чинники, що вплинули на формування даної моделі взаємовідносин. Сутність "спільної відповідальності". Корпоративізм: багатоманітність підходів та його історичні форми. Інституційна концепція корпоративізму. Етатистський корпоративізм на прикладі фашистської Італії. Концепція Ф. Шміттєра: державний корпоративізм і соціетальний корпоративізм (неокорпоратизм). Ліберальний корпоративізм (Великобританія). Моделі неокорпоративістської держави на прикладі країн Скандинавії. Основні властивості корпоративного типу політики. Чередування епох неокорпоратизму та вільного підприємництва в індустріально розвинених країнах. Стратегія корпоративізму як відповідь на існування гострих соціальних конфліктів між групами працедавців та найманих працівників. Аналіз конкретної ситуації в Австрії, Німеччині, Швеції. Головні характеристики корпораційного процесу прийняття рішень. "Сильний", "поміркований" та "слабкий"

корпоративізм. Чинники, що впливають на рівень корпоративізму в країні.

Тема 11. Порівняльний аналіз форм участі громадян у політичних процесах.

Політична діяльність, її сутність та структура: політична участь і політичне функціонування. Сутнісне значення участі громадян в політичному процесі. Особливості участі в рамках представницької та прямої демократії. Багатоманітність форм участі в політичному житті. Політична активність та пасивність.

Форми участі громадян України у політичних процесах.

Виборча поведінка

Поняття «електоральна поведінка». Теорії експресивної поведінки виборців: соціологічна та соціально-психологічна теорії електоральної поведінки, концепції «соціальних сіток» та «схем». Теорії раціональної поведінки виборців.

Електоральна політика. Контент-аналіз, Соціологічні опитування. Абсентеїзм як політична проблема та її вирішення в різних країнах. Різновиди голосування: стратегічне, протестне, розмежоване голосування.

Характеристика електорату: структурований та не структурований. Основні рівні виборчої поведінки: агрегований та індивідуальний. Сутність агрегованого рівня виборчої поведінки та її основні різновиди. Стабільна виборча поведінка (лояльність виборців). Вплив на стабільну поведінку партійної ідентифікації та суспільно-культурної парадигми. Чинники, що впливають на партійну лояльність виборців. Змінна виборча лояльність або перенесення виборчих преференцій. Чинники, що впливають на зміну виборчих преференцій електорату. Різновиди змін виборчої лояльності: критичні та поступові. Перенесення виборчих переваг в межах партій одного політико-ідеологічного спрямування. Класова модель голосування і індекс Алфорда. Зміни виборчої підтримки партій в період між виборами і індекс Педерсона. Характеристика відвідування (участі) у виборах. Втрата партійної лояльності і основні

концепції, що її пояснюють. Індивідуальна виборча поведінка та абсентеїзм. Його причини та значення.

Форми участі в рамках безпосередньої демократії

Безпосередня демократія, її історичні та сучасні форми. Радіус дії та спосіб використання громадянином процедуральних можливостей впливу на зміст політичних рішень. Роль референдуму у врахуванні індивідуальних позицій громадян щодо політичного життя власних країн. Конституційні вимоги та політичні наслідки референдумів. Основні різновиди референдумів: облігаторний, факультативний, ратифікаційний та консультативний. Аналіз конкретної практики застосування референдумів в Швейцарії та інших європейських країнах. Кореляція між частотою та традиціями застосування референдумів. Характер та форми громадської підтримки урядів.

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять

Тема 1

Становлення та теоретико-методологічні основи порівняльної політології

Основні поняття: політична наука, політологія, порівняльна політологія, компаративістика, порівняльний аналіз, система наук про політику, інституціоналізм, неоінституціоналізм, девелопменталізм, методи компаративних досліджень.

План

1. Сутність порівняльного аналізу та його місце в системі політичної науки.
2. Етапи становлення порівняльної політології.
3. Базові поняття, характер і типи порівняльних досліджень.
4. Основні методологічні проблеми порівняльної політології.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. У чому суть порівняльного аналізу і які його особливості?
2. Яке місце займає компаративістика в системі політичної науки?
3. Охарактеризуйте основні етапи становлення порівняльної політології, зверніть увагу на їх особливості?
4. Опишіть сучасний стан розвитку порівняльної політології.
5. Яка роль Єванстоунського семінару у Північно-Західному університеті (США) у становленні порівняльної політології?
6. Проаналізуйте процес формування порівняльної політології в Україні.
7. З'ясуйте значення інституціоналізму, девелопменталізму та неоінституціоналізму в розвитку порівняльного аналізу.
8. Назвіть основні поняття політологічного компаративного аналізу.
9. Які завдання, межі та типи компаративних досліджень?
10. Поясніть зміст та специфіку кроснаціональних порівнянь.
11. Порівняйте історико-типологічне та історико-генетичне порівняння?
12. Які методологічні дилеми порівняльної політології Вам відомі?

13. У чому суть проблеми Гелтона?
14. Поясніть зміст “дилеми в’язня”.

Теми рефератів:

1. Макс Вебер про ідеальні типи порівняльних досліджень.
2. Становлення порівняльної політології в Україні.
3. Основні методологічні дилеми порівняльної політології.

Література

1. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие /Сокр. пер. с англ. А.С. Богдановского, Л.А. Галкиной; Под. ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М.,2002.
2. Алмонд Г. Политическая наука: история дисциплины // Полис. – 1997. – № 6.
3. Бейме К. Сравнение в политической науке // Социально-политические науки. – 1991. – №2.
4. Бутенко А.П. Сравнительная политология: термины и понятия. – М.,1998.
5. Василенко И.А. Эволюция сравнительного метода в общественно-политических науках // Вестник МГУ: политические науки. – 2009. – № 4.
6. Голосов Г.В. Сравнительная политология. 2-е изд. – Новосибирск,1995.
7. Ильин М.В. Слова и смыслы. Опыт описания основных политических понятий. – М.,1998.
8. Ильин М.В. Основные методологические проблемы сравнительной политологии // Полис. – 2001. – № 6.
9. Ильин М.В. Сравнительная политология: научная компаративистика в системе политического знания // Полис. – 2001. – № 4.
10. Мангейм Дж., Рич Р. Политология. Методы исследования. Пер. с англ. – М.,1999.
11. Мэр П. Сравнительная политология: общие проблемы // Политическая наука: новые направления. – М.,1999.
12. Мельвиль А. Ю. Еще раз о сравнительной политологии // Полис. – 2004. – № 4.
13. Мэр П. Сравнительная политология: общие проблемы / Политическая наука: новые направления / под. Ред. Р. Гудина, Х.-Д. Клингеманна. – М.,1999.

14. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.,2004.
15. Сморгунів Л.В. Сравнительная политология : Теория и методология измерения демократии. – СПб.,1999.
16. Ткач О.І. Еволюція порівняльної політології: історичні періоди // Вісник Київського національного університету: філософія і політологія. – 2003. – №49.

Тема 2

Форми державного устрою країн Європи та США

Основні поняття: державний устрій, автономія, федерація, поділ повноважень між центром і регіонами, унітарна держава, централізована держава, децентралізована держава, напівунітарна держава, федералістична революція, держава з елементами федералізму, федерація, федеративна політична система, конфедерація, квазіконфедерація

План

I заняття

1. Державний устрій: зміст та різновиди.
2. Унітарні держави Європи: зміст та різновиди.
3. Напівунітарні або держави з елементами федералізму.
4. Адміністративно-територіальний поділ Сполученого Королівства Британії і Північної Ірландії.

II заняття

1. Характеристика федеративного устрою Бельгії, США, та Швейцарії.
2. Порівняльний аналіз федеративних систем Німеччини та Австрії.
3. Адміністративно- територіальний поділ РФ: сутність та особливості.
4. Конфедеративна модель побудови держави, її зміста та специфіка.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте визначення поняття "форма державного устрою".
2. З'ясуйте зміст унітаризму, розкрийте його позитивні і негативні риси.
3. На основі конкретних прикладів здійсніть порівняльний аналіз централізованих і децентралізованих держав.
4. Назвіть та охарактеризуйте унітарні держави, які мають у своєму складі автономні утворення.
5. З'ясуйте суть та етапи федералістичної революції.
6. Розкрийте типологію федеративних політичних систем Д. Елізара.
7. Наведіть приклади політичної та конституційної асиметрії у федераціях.
8. Опишіть ступені децентралізації та нецентралізації федеративних держав..
9. Охарактеризуйте федеративний устрій Бельгії, Німеччини, США та Швейцарії.
10. У чому полягає суть фламандсько-валлонського протистояння?
11. Що Ви розумієте під поняттям "паталогія федерацій"?
12. Назвіть відмінності між федеративними і конфедеративними державами.
13. З'ясуйте сутність конфедералізму.
14. Чому конфедерація є, як правило, недовготривалою формою державного устрою? Відповідь аргументуйте.
15. Назвіть відомі Вам конфедеративні держави.
16. Здійсніть розподіл пострадянських держав за формою державного устрою.
17. У склад України входить Автономна Республіка Крим. Чи можна, зважаючи на це, відносити Україну до унітарних держав?

Теми рефератів:

1. Типологія унітарних держав: проблема ефективності.
2. Історія федералізму.
3. Типологія федерацій.
4. Конфедеративні держави Європи: історія та сучасність.
5. Перспективи федералізації України.

Література

1. Бусыгина И. Германский федерализм: история, современное состояние, потенциал реформирования // Полис. – 2000. – №5.
2. Васильев В.И. Некоторые аспекты современной дискуссии о германском федерализме // Полис. – 2000. – №1.
3. Дахно І.І., Тимофієв С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К.,2007.
4. Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология. – М.,1994.
5. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К.,1996.
6. Кармазіна М. Ідея федералізму в українській політичній думці на зламі 19-20 ст. // Історія в школах України. – 1997. – №4.
7. Кинг П. Классификации федерации // Полис. – 2000. – №5.
8. Конституции государств Европейского Союза. – М.,1997.
9. Курас І. Федерація чи унітарна держава // Політика і час. – 1993. – № 6.
10. Лейкофф С. Оппозиция "суверенитет-автономия в условиях федерализма": выбор между "или-или" и "больше-меньше // Полис – 1995. – №1.
11. Макарычев А.С. Федерализм и регионализм: европейские традиции, российские перспективы // Полис. – 1994. – № 5.
12. Макарычев А.С. Федерализм эпохи глобализма: вызовы для региональной России // Полис. – 2000. – №5.
13. Римаренко С. Федерація чи унітарна держава? Чи можливо забезпечити світовий досвід? // Політика і час. – 1994. – № 8.
14. Страны мира: Справочник,2006 / Под общ. ред. С.В. Лаврова. – М.,2006.
- 15.Телешун С. Державний устрій України: проблеми політики, теорії і практики. – Івано-Франківськ,2000.
16. Томенко М. Самоозначення України: від історії до політики. – К.,1998.
17. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. – К.,1996.
18. Уотс Рональд Л. Федеративні держави / Перекл. з англ. Р. Ткачук. – Харків,2002.

19. Шабо Ж.-Л. Государственная власть: конституционные пределы и порядок осуществления // Полис. – 1993. – № 3.

Тема 3

Система органів місцевого самоврядування країн Європи та США

Основні поняття: апарат управління, виконавча влада, державна влада, державне управління, деконцентрація, колегіальність, місцеві державні адміністрації, система органів державного управління, система органів місцевого самоврядування, територіальний орган центрального органу виконавчої влади, управлінський акт, муніципалітет, мерія.

План:

1. Компетенція та засоби органів місцевого самоврядування.
2. Регіональні системи влади.
3. Характер взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте визначення понять “органи місцевого самоврядування, деконцентрація, колегіальність”.
2. З’ясуйте відмінність між центральними органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Відповідь аргументуйте.
3. На основі конкретних прикладів охарактеризуйте регіональні системи влади. Здійсніть компаративний аналіз.
4. З’ясуйте характер взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади.
5. Здійсніть довільний порівняльний аналіз органів місцевого самоврядування двох європейських країн.
6. Опишіть систему органів місцевого самоврядування на пострадянському просторі.
7. Охарактеризуйте систему органів місцевого самоврядування в Україні.

Теми рефератів:

1. Місцеве самоврядування як альтернатива держави.
2. Порівняльний аналіз органів місцевого самоврядування на пострадянському просторі.
3. Система місцевого самоврядування в Україні: правові засади і практика.

Література

1. Андресюк Б.П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи. – К., 1997.
2. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997.
3. Василенко И. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия. – М., 1998.
4. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996.
5. Зіллер Ж. Державне управління країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996.
6. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу: Навч посібн. – К., 2006.
7. Європейська хартія про місцеве самоврядування. – Страсбург, 1990.
8. Кампо В. Місцеве самоврядування за рубежом // Політика і час. – 1993. – №12.
9. Кампо В. Дві системи місцевої влади: взаємодія, а не протистояння // Місцеве самоврядування. – 1998. – №1-2.
10. Органи державної влади в Україні: структура, функції та перспективи розвитку. Навчальний посібник. Кол. авт.: Нижник Н.Р., Дебенко С.Д., Плахотнюк Н.Г. та ін. – К., 2003.
11. Оффердал О. Местное самоуправление в Скандинавии: достижения и перспективы // Полис. – 1999. – № 2.
12. Саєнко Ю.І. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози. – К., 1997.
13. Становлення владних структур в Україні (1991-1996)/ Редкол.: О.Гарань, В.Кулик, О.Майборода. – К., 1997.
14. Яцунська О. Місцеве самоврядування. Історико-правові аспекти світового та українського досвіду // Віче. – 2000. – №7.

Тема 4

Класова (економічна) основа соціополітичних поділів країн Європи та США

Основні поняття: соціальний поділ, соціальна структура, соціальна стратифікація, соціальна група, соціополітичний поділ, робітничий клас, клас селян, інтелігенція, середній клас, "нові" класи, клас технократів.

План

1. Методологічні підходи щодо розуміння соціополітичних поділів: історична еволюція та сучасний стан.
2. Сучасне розуміння поняття “робітничий клас” та його місце в європейських країнах та США.
3. Економічна основа соціополітичного поділу в країнах Європи та США.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Що таке соціополітичний поділ?
2. Охарактеризуйте історичну еволюцію соціополітичних поділів.
3. С. Ліпсетт та С. Роккан про чотири типи соціополітичних поділів.
4. Поясніть суть марксистської концепції класів та класової боротьби.
5. З'ясуйте зміст сучасного розуміння поняття “робітничий клас”.
6. Яке місце займає сучасний робітничий клас в європейських країнах та США?
7. На основі застосування індексу Алфорда проаналізуйте стан та зміни класового голосування в країнах Західної Європи.
8. Назвіть чинники, що зумовлюють подальшу актуальність класової основи соціополітичного поділу.
9. Як Ви розумієте поняття “середній клас” та “новий клас”?
10. Охарактеризуйте економічну основу соціополітичного поділу в Україні. Здійсніть порівняльний аналіз з пострадянськими країнами.

Теми рефератів:

1. Економічна основа соціополітичного поділу в Німеччині.
2. Економічна основа соціополітичного поділу в США.

3. Економічна основа соціополітичного поділу в Україні.

Література

1. Бакун Л.А Группы в политике (К истории развития американских теорий) // Полис. – 1999. – №1.
2. Волович В, Макеєв С. Соціальна стратифікація і політика // Політична думка. – 1993. – №1.
3. Ганслі Теренс. Соціальна політика та соціальне забезпечення в ринковій економіці. – К., 1996.
4. Дахно І.І., Тимофієв С.М.. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К., 2007.
5. Иноземцев В.Л. Социальное неравенство как проблема становления постэкономического общества // Полис. – 1999. – №5.
6. Кастельс Мануель .Становление общества сетевых структур // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М., 1999.
7. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К., 2004
8. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. – Львів, 2004.
9. Саратовський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. – К., 1997.
10. Томенко М. Самоозначення України: від історії до політики. – К., 1998.
11. Уоттс Рональд Л.. Федеративні системи / Перекл. з англ. Р.Ткачук. – Харків, 2002.
12. Фролова М.А. Политическая стратификация. – М., 1995.
13. Чилкот Рональд Х. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы Пер. с англ. – М., 2001.

Тема 5

Етномовна основа соціополітичного поділу країн Європи

Основні поняття: етнос, нація, етнічна група, етнічна меншина, етнографічна група, етнонаціональні відносини, етнополітика, титульна нація, національна політика, національна свідомість, націоналізм, мовна політика, мовно-національне відродження, міжетнічний конфлікт, сепаратизм, асиміляція, геноцид, етноцид, етномовний поділ.

План

1. Методологічні підходи щодо розуміння етномовної основи соціополітичних поділів.
2. Характеристика етномовної диверсифікації в Бельгії, Іспанії, Швейцарії.
3. Етнічна основа радикальних рухів в європейських країнах.
4. Етномовна основа соціополітичного поділу в Україні.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте розгорнуте визначення понять “етнос”, “нація”, “асиміляція”, “геноцид”, “етноцид”, “титульна нація”, “національна меншина”.
2. Чим відрізняються поняття “етнічна група” та “етнографічна група”?
3. У чому відмінність між нацією та етносом за наявністю таких елементів як держава, територія?
4. Яке місце нації та етнонаціональних відносин у політичному житті?
5. Охарактеризуйте основні підходи щодо визначення етнічної гомогенності суспільства та розуміння етномовної основи соціополітичних поділів.
6. Хто розробив “індекс етномовної фрагментації суспільства” і в чому полягає його суть?
7. Порівняйте показники індексу етномовної фрагментації у державах Європи.
8. Як Ви можете визначити сутність національного питання?
9. Чим відрізняється самовизначення націй від сепаратизму?
10. З’ясуйте особливості етномовної диверсифікації в Бельгії та Іспанії?
11. Порівняйте Швейцарію та Великобританію за рівнем етномовної диверсифікації.
12. У чому полягає особливість етномовної основи соціополітичного поділу в Україні?
13. Які ознаки, на Ваш погляд, відсутні в українській нації порівняно з сучасними цивілізованими націями?

Теми рефератів:

1. Ірландська республіканська армія (ІРА) – політичний представник ірландської меншості в Сполученому Королівстві.
2. Перспективи мусульманського фундаменталізму в Західній Європі.
3. Діяльність ЕТА в Іспанії: зміст, причини, наслідки.
4. Рівень міграції в країнах Європи як підстава формування нового соціополітичного поділу в етнополітичній площині.
5. Етномовна основасоціополітичного поділу в Україні.

Література

1. Бусыгина И.М. О состоянии немецкой нации (Территориальный фактор в национальном самосознании немцев) // Полис. – 1999. – №1.
2. Варзар І.М. Політична етнологія як наука. – К.,1994.
3. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів,2000.
4. Кожушко Е.П. Современный терроризм: Анализ основных направлений / Под общ.ред. А.Е.Тараса. – Мн.,2000.
5. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К.,2004.
6. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз). – К.,1998.
7. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України. Ін-т. держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп ред) та ін. – К.,1996.
8. Малащенко А. Религиозное эхо этнополитических конфликтов: этнополитические противоречия в государствах СНГ и религия // Свободная мысль. – 1994. – №10.
9. Нельга О.В. Теорія етносу: Курс лекцій. – К.,1997.
10. Обушний М.І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К,1998.
11. Основи етнодержавознавства. Підручник / За ред. Ю.І.Римаренка. – К.,1997.
12. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко, За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Горбатенка. – 2-ге вид. доп. і переоб. – К.,2004.
13. Римаренко Ю.І. Національний розвій України: проблеми і перспективи. – К.,1995.
14. Сміт Ентоні. Національна ідентичність. – К.,1994.

15. ТоменкоМ. СамоозначенняУкраїни: від історії до політики. – К.,1998.
16. Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б.В.Попова. – К.,1998.

Тема 6. Релігійна основа соціополітичного поділу країн Європи

Основні поняття: релігія, конфесія, міжконфесійні відносини, міжцерковний конфлікт, християнство, православ'я, католицизм, греко-католицизм, іслам, буддизм, даосизм, іудаїзм, синтоїзм, протестантизм, церква, релігійна ситуація, релігійно-церковна сфера, монотеїзм, політеїзм, релігійні партії.

План

1. Методологічні підходи щодо розуміння релігійної основи соціополітичних поділів.
2. Характеристика релігійної диверсифікації в Бельгії, Сполученому Королівстві та Швейцарії.
3. Релігійна основа соціополітичного поділу в Боснії і Герцоговині, Сербії, Болгарії.
4. Релігійна диверсифікація в сучасній Україні.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте визначення понять “релігія”, “конфесія”.
2. З'ясуйте співвідношення та специфіку взаємодії етносу і релігії.
3. Охарактеризуйте зміни змісту та форм взаємовідносин між церквою та державою.
4. На основі запропонованих критеріїв типологізуйте сучасні релігії.
5. Назвіть різновиди протестантизму та опишіть ареал їх поширення у Європі.
6. У чому суть релігійної основи соціополітичних поділів?
7. Використовуючи індекс релігійної фрагментації, з'ясуйте сучасний стан конфесійної гетерогенності країн Європи.
8. опишіть конфесійний розподіл у державах Європи.

9. Проаналізуйте рівень електоральної підтримки християнсько-демократичних партій у державах Європи.
10. Порівняйте стан релігійної диверсифікації в Бельгії, Великобританії та Швейцарії.
11. Чому релігійна основа соціополітичного поділу серед держав Західної Європи на сьогодні є лише у Північній Ірландії? Відповідь аргументуйте.
12. Охарактеризуйте релігійну диверсифікацію в сучасній Україні.
13. У чому полягають національно-державні інтереси України у релігійно-церковній сфері? Відповідь аргументуйте.
14. Чи є, на Ваш погляд, міжцерковний конфлікт в сучасній Україні релігійною та національно-державною проблемою?

Теми рефератів:

1. Світові релігії та їхня роль у політичному житті суспільства.
2. Політична сутність протестантизму та його різновиди.
3. Християнські партії в країнах Європи: типологія та діяльність.
4. Перспективи мусульманського фундаменталізму в Західній Європі.
5. Чи існує загроза соціополітичного поділу України на релігійній основі?

Література

1. Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігій та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політогічний дискурс. – К.,2005.
2. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів,2000.
3. Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. – К.,1993.
4. Кожушко Е.П. Современный терроризм: Анализ основных направлений / Под общ.ред. А.Е.Тараса. – Мн.,2000.
5. Крисбен Ж. Основы религиозного фундаментализма. – М.,1998.
6. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України. Ін-т. держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп ред) та ін. – К.,1996.
7. Малащенко А. Религиозное эхо этнополитических конфликтов: этнополитические противоречия в государствах СНГ и религия // Свободная мысль. – 1994. – №10.

8. Малерб Мишель. Религии человечества. – Москва-Санкт-Петербург,1997.
9. Основи етнодержавознавства. Підручник / За ред. Ю.І.Римаренка. – К.,1997.
10. Павлов С., Мезенцев К., Любіцева О. Географія релігій. – К.,1999.
11. Панченко П. Релігійні конфесії в Україні (40 –ві - поч. 90-х рр.). – К., 1993.
12. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко, За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Горбатенка. – 2-е.вид. доп. і переоб. – К.,2004.
13. Сандыбаев Т. Политика и религия // Социально-политический журнал. – 1991. – №6.
14. Уткін О.І. Соціально-політична стабільність в регіоні: етнополітичні та міжконфесійні чинники. – К.,1998.
15. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). – К.,1999.

Тема 7

Територіальна основа соціополітичних поділів країн Європи та США

Основні поняття: соціополітичний поділ, територіальна громада, сецесія, регіон, сецесіонізм, центр-периферія протиріччя, місто-село протиріччя, аграрні партії, макро-мезо-мікрополітико-географічне положення держави, геополітика.

План

- 1.Методологічні підходи щодо розуміння територіальної основи соціополітичних поділів.
2. Характеристика територіальної диверсифікації в Італії, Сполученому Королівстві та США.
3. Територіальна основа соціополітичного поділу РФ та України.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Що Ви розумієте під територіальною основою соціополітичного поділу?
2. Чи можуть етнічні та релігійні поділи збігатися з територіальними? Відповідь аргументуйте.
3. Дайте визначення поняття “регіон”.

4. Яким чином може засновуватися регіональна ідентичність?
5. У чому полягають особливості виникнення, еволюції та функціонування регіональних політичних партій у країнах Західної Європи? Відповідь аргументуйте.
6. Чому відмінності між міською та сільською формами поселення не розглядаються як достатні для продукування самостійного соціополітичного поділу?
7. Які нові лінії поділу ситуативно впливають на політичне життя окремих країн і здатні з часом набувати ознак соціополітичних поділів? Відповідь аргументуйте.
8. У чому полягає сутність мікро-, макро-, мезополітико-географічного положення держави?
9. З'ясуйте специфіку територіальної диверсифікації Італії та Сполученого Королівства?
10. Охарактеризуйте стан територіальної диверсифікації США.
11. Порівняйте територіальну диверсифікацію в РФ та Україні.

Теми рефератів:

1. Стан і перспективи територіальної основи соціополітичного поділу України.
2. Еволюція аграрних партій Скандинавських країн.
3. Характеристика територіальної диверсифікації Швейцарії та Німеччини.

Література

1. Бусыгина И.М. О состоянии немецкой нации (Территориальный фактор в национальном самосознании немцев) // Полис. – 1999. – №1.
2. Гаджиев К.С. Геополитика. – М.,1997.
3. Горленко І.О., Тарангул Л.Л. Регіональна політика України: зміст і напрями реалізації // Укр. геогр. журн. – 1999. – №1.
4. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. – Львів,1992.
5. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів,2000.
6. Дюверже М. Политические партии. – М.,2000.

7. Зонова Т.В. От Европы государств к Европе регионов?// Полис. – 1999. – № 5.
8. Каледин М. Политическая география: истоки, проблемы, принципы научной концепции. – СПб.,1996.
9. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: Навчальний посібник.-2-ге видання. – К.,2004.
10. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід / Ред.: С.Максименко. – К.,2000.
11. Ровенчак І.І. Типологія країн світу. – Львів, 1997.
12. Телешун С. Державний устрій України: проблеми політики, теорії і практики. – Івано-Франківськ,2000.
13. Туровский Р.Ф. Сравнительный анализ тенденций регионального развития России и Украины // Полис. – 1999. – № 6
14. Уоттс Рональд Федеративні держави / Перекл. з англ. Р.Ткачук. – Харків,2002
15. Шведа Ю. Теорія політичних партій і партійних систем. – Львів,2002.

Тема 8

Інститут глави держави в країнах Європи та США

Основні поняття: форма державного правління, монархія, абсолютна монархія, конституційна монархія, республіка, президентська республіка, парламентська республіка, президентсько - парламентська республіка, парламентсько-президентська республіка, глава держави, монарх, президент, президентська форма державного правління, інститут президентства, інститут монархізму.

План

I заняття

1. Форма державного правління: політологічний аналіз.
2. Позиція глави держави в конституційних монархіях Європи: Великобританія, Швеція, Данія, Бельгія, Іспанія, Нідерланди.
3. Монархічне правління в карликових державах Європи: Люксембург, Ліхтенштейн, Монако.

II заняття

1. Обсяг повноважень президента США.
2. Характеристика посади президента в напівпрезидентських республіках: Фінляндія, Франція та Португалія.
3. Особливості посади президента в парламентських республіках.
4. Інститут президентства в Україні: становлення та трансформація.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення поняття “форма державного правління.
2. Порівняйте абсолютні та конституційні монархії.
3. Здійсніть компаративний аналіз повноважень глави держави у парламентських монархіях Європи.
4. Що спільного і відмінного між президентсько-парламентськими та парламентсько-президентськими республіками? Відповідь аргументуйте.
5. З’ясуйте повноваження президента як глави держави у президентських, парламентських та змішаних республіках.
6. Назвіть вимоги до кандидатів на посаду президента.
7. Охарактеризуйте інститути президентства у Фінляндії, Франції та Португалії.
8. Порівняйте повноваження президентів Німеччини та Австрії.
9. З’ясуйте зміст еволюції інституту президентства в Україні.
10. Охарактеризуйте особливості становлення та функціонування інституту президентства на пострадянському просторі.

Теми рефератів:

1. Посада президента і загроза авторитаризму (на прикладі країн СНД).
2. Посада президента в Україні та Росії: порівняльний аналіз.
3. Еволюція інституту президентства в Україні.

Література

1. Батенко Т. Королі СНД: Портрети 12 президентів (тенденції та закономірності розвитку в пострадянському просторі). – Львів, 2000.
2. Белов Д.М. Порівняльно-правовий аналіз інституту президентства України та Франції. – К., 2005.
3. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997
4. Доган П.Л., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология. – М., 1994.
5. Інститут президентства у світі. Хто є хто// Упор. Романюк А., Скочиляс Л., Шведа Ю. – Львів, 1999.
6. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996.
7. Кармазіна М. Деякі особливості президентства на пострадянському просторі (1994-2004) // Політичний менеджмент. – 2005. – №3.
8. Кармазіна М.С. Президентство: український варіант. – К., 2002.
9. Кынев А. Сравнительный метод в исследованиях института президентства // Вестник МГУ. Политические науки. – 2002. – №6.
10. Конституции государств Европейского Союза. – М., 1997.
11. Политические институты США: история и современность. / Под ред. В.И. Борисюка. – М., 1987.
12. Сахаров Н.А. Институт президентства в современном мире. – М., 1994.
13. Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідж. структур, мотивів і результатів: Пер. з 2-го англ. вид. – К., 2001.
14. Серьогіна С. Сутність інституту глави держави та його еволюція у світовій державно-правовій практиці // Вісник академії правових наук. – 2000. – №4.
15. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К., 2001.

Тема 9

Парламент в системі органів влади країн Європи та США

Основні поняття: парламентаризм, парламент, парламентарій, депутатський імунітет, депутатський індемнітет, імперативний мандат, легіслатура, кворум, законодавча влада, парламентська республіка, парламентська фракція, парламентська комісія, парламентська сесія, спікер, бікамералізм, верхня палата парламенту, нижня палата парламенту, Сейм,

Сенат, Конгрес, Національні Збори, Федеральна Рада, Державна Дума, Бундестаг, Бундесрат, Верховна Рада.

План

1. Однопалатні парламенти в країнах Європи.
2. Двопалатні парламенти в країнах Європи та США.
3. Здійснення законодавчої влади парламентом.
4. Становлення українського парламентаризму.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення понять “парламент, парламентаризм”.
2. Розкрийте передісторію парламентаризму .
3. Охарактеризуйте структуру сучасних парламентів.
4. Опишіть однопалатні парламенти країн Європи.
5. Здійсніть порівняльну характеристику двопалатних парламентів країн Європи та США,
6. З’ясуйте відмінності та особливості верхніх і нижніх палат двопалатних парламентів.
7. Які функції виконують сучасні парламенти?
8. Типологізуйте сучасні парламенти.
9. Порівняйте особливості законодавчої діяльності сучасних парламентів.
10. В чому полягають особливості Європейського парламенту?
11. Охарактеризуйте проблеми та перспективи становлення і функціонування парламентаризму в Україні.

Теми рефератів:

1. Становлення та еволюція парламенту в Сполученому Королівстві.
2. Становлення парламентаризму в Україні: проблеми і перспективи.
3. Європарламент: статус і повноваження.

Література

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К, 1997.
2. Довгань В.М. Європейський парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу. – К., 2004.

3. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. М.Марченко. – К., 2005.
4. Журавський В. С. Парламентаризм в Україні: досвід і практика. – К., 1991.
5. Журавський В. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). – К., 2001.
6. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996.
7. Конституции государств Европейского Союза. – М., 1997.
8. Коукли Дж. Двухпалатность и разделение властей в современных государствах // Полис. – 1997. – №3.
9. Кислий П, Чарлос В. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. – К., 2000.
10. Парламентаризм и правительственная система. Определения и разграничения // Полис. – 1992. – №3.
11. Парламентські вибори в Європейському Союзі / Ковриженко Д.С., Котляр Д.М., та ін. – К., 2002.
12. Шаповал А. Зарубіжний парламентаризм. – К., 1993.
13. Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К., 2003.

Тема 10.

Контрольна робота №1.

Завдання для контрольної роботи формуються на основі тематики семінарських занять та тестових запитань.

Контрольні тести

1. Порівняльна політологія - це:
  - а) розділ політології;
  - б) розділ загальної теорії політики;
  - в) самостійна галузь знань;*;
  - г) метод політологічних досліджень.

2. Яке із суджень є правильним?

- а) порівняльна політологія виникла в античний період;
- б) порівняльний метод вперше застосували мислителі середньовіччя;
- в) порівняльна політологія виникла в першій половині ХІХ ст.;
- г) російський компаративіст Л. Сморгунов виділив чотири етапи становлення та розвитку порівняльної політології.*

3. Першою працею, присвяченою порівняльному вивченню політичних інститутів та процесів була книга:

- а) Е. Фрімена “Порівняльна політика”;*
- б) Платона “Держава”
- в) Арістотеля “Політика”
- г) Дж. Сарторі “Порівняльна конституційна інженерія”.

4. Як називається перший етап порівняльного політологічного дослідження?

- а) синтез; б) концептуалізація; в) дедукція; * г) індукція.

5. У чому полягає головне завдання порівняльного дослідження в політології?

- а) порівняння політичних феноменів;
- б) встановлення залежностей, формування концепції і моделей;
- в) виявлення критеріїв співвідношення;
- г) все разом взяте.*

6. Вкажіть рівні перемінних в компаративістиці, сформульовані Т. Парсонсом:

- а) агрегативні якості населення, культурні структури;
- б) біологічний організм, особистість, соціальна система, культурна система;*
- в) традиції, культура, релігія;
- г) географічна близькість, клімат.

7. Яким чином вирішувалася проблема порівнюваності Дж. Міллем?

- а) порівнювати можна тільки два об’єкти;
- б) порівнювати можна тільки три об’єкти;
- в) порівнювати можна тільки схожі країни;

г) порівнювати можна тільки ті країни, в яких є очевидні відмінності.*

8. Який із методів дозволяє відносно легко зняти проблему порівнюваності?

а) історичний; б) географічний; в) соціальний; г) системний.*

9. Кого із перелічених авторів можна віднести до перших компаративістів?

а) Н. Маккіавелі; б) Арістотеля;* в) Ж. Бодена; г) Дж.Локка.

10. Яку категорію для порівняння політичних феноменів вводить Е. Дюркгейм?

а) тип правління; б) тип влади; в) форма правління; г) соціальний вид.*

11. Що є основним інструментом порівняння за М. Вебером?

а) країни; б) ролі; в) ідеальний тип;* г) тип правління.

12. Хто був одним із перших мислителів, що використовував в якості одиниці виміру “тип правління”?

а) Конфуцій;* б) Т. Гоббс; в) Ш.-Л. Монтеск’є; г) Дж. Медісон.

13. Що є предметом традиційної компаративістики?

а) форми політичної участі;

б) форми правління;*

в) політичні культури;

г) системи голосування

14. Які підходи справили революційний вплив на розвиток класичної компаративістики (50-ті рр. ХХ ст.)?

а) соціологічний; б) нормативний; в) біхевіористський;* г) системний.*

15. Коли і ким стали порівнюватися однотипні політичні явища в суспільстві?

а) Г. Алмондом у ХХ ст.;

б) М. Острогорським у ХХ ст.;

- в) Ш.-Л. Монтеск'є у XVIII ст.;
- г) давньогрецькими мислителями Платоном і Арістотелем.

16. Визначте відповідність подій і дат:

а) видання Е. Фріменом праці “Порівняльна політологія”;2)	1)1954 р.;
б) Еванстоунський семінар у Північнозахідному університеті (США);3)	2) 1873 р.;
в) заснування журналу “Порівняльна політика”;4)	3) 1952 р.;
г) створення Комітету з порівняльної політології Американської дослідницької ради соціальних наук.1)	4) 1968 р.

17. Встановіть відповідність:

- а) культурологічна класифікація політичних систем;2)
- б) формаційна класифікація політичних систем;1)
- в) класифікація за способом і масштабом впливу політичної системи на суспільство;3)
- г) типологія політичних систем Г. Алмонда.4)

- 1) рабовласницька, феодална, буржуазна, комуністична, посткомуністична;
- 2) західна, східно-православна, латиноамериканська, китайська, японська;
- 3) адміністративно-командна, змагальна, соціопримирлива;
- 4) англо-американська, континентально-європейська, доіндустріальна, тоталітарна.

18. Якому типу політичних систем відповідають наступні риси: існування політичного плюралізму, жорсткої конкуренції політичних сил за владу, наявність різних центрів прийняття рішень, конституційні гарантії прав і свобод громадян:

- а) соціопримирливому; б) змагальному;* в) адміністративно-командному.

19. Встановіть відповідність:

- а) “Політична система” 2) 1) Г. Алмонд;
- б) “Порівняльний політичний аналіз” 1) 2) Д. Істон;
- в) “Порівняльні політичні системи” 1)
- г) “Системний аналіз політичного життя”2)

20. Із запропонованого переліку виберіть головну і необхідну умову існування демократичної політичної системи:

- а) наявність багатопартійності;
- б) обмежений у часі мандат на перебування при владі політичних лідерів;
- в) виборність органів місцевого самоврядування;
- г) вибори, що гарантують реальну можливість обирати серед багатьох кандидатів.*

21. Чим вимірюється поліархічна політична система?

- а) наявністю традицій; б) віруваннями; в) здатністю влади гарантувати невідемні права громадян;* г) гарантіями безпеки.

22. Політична система США заснована на принципі “розподільного правління”. Це означає:

- а) розподіл влади “по горизонталі”; *(виконавча, законодавча, судова)
- б) розподіл влади “по вертикалі”; (між федерацією і штатами)
- в) виконавча і законодавча влада контролюються різними партіями;
- г) вибори федеральних органів у різний час.

23. Що лежить в основі класифікації політичних систем Ж. Блонделя?

- а) режим;* б) обсяг прав і свобод; в) ступінь легітимації; г) набір цінностей.

24. Який критерій типології політичних систем використав Г. Алмонд?

- а) тип політичної культури; *
- б) гарантії прав і свобод;
- в) система циркуляції “правлячого класу”;
- г) наявність формальних правил (конституції).

25. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) формами державного правління є федерація, конфедерація, унітарна держава: 1) так; 2) ні;*
- б) формами державного устрою є монархія і республіка: 1) так; 2) ні;*
- в) Україна є президентською республікою: 1) так; 2) ні;*
- г) Україна є унітарною державою: 1) так;* 2) ні.

26. Для якої форми правління характерним є зосередження законодавчої, виконавчої та судової влади в руках монарха?
а) парламентської монархії; б) дуалістичної монархії; в) абсолютної монархії*; г) конституційної монархії.

27. Чим дуалістична монархія відрізняється від абсолютної?
а) наявністю двох монархів;
б) існуванням разом з монархією законодавчого органу влади;*
в) правом монарха призначати і очолювати уряд;
г) правом розпуску парламенту монархом.

28. Форма державного правління, у якій політична влада повністю зосереджена в руках керівника держави й передається у спадок називається:
а) конституційна монархія; б) абсолютна монархія*; г) дуалістична монархія; г) диктатура.

29. Теократичною монархією є:
а) Іспанія; б) Оман; в) Бахрейн*; г) Саудівська Аравія.

30. Із запропонованого переліку виберіть країни з монархічною формою державного правління:
а) Іспанія*; б) Португалія; в) Фінляндія; г) Швеція*.

31. До якого типу можна віднести політичну систему України?
а) президентського; б) парламентського; в) парламентсько-президентського; г) президентсько-парламентського.

32. Назвіть країну з унітарним державним устроєм:
а) США; б) Німеччина; в) Австрія; г) Польща.

33. Назвіть країну з федеративним державним устроєм:
а) Франція; б) Німеччина; в) США; г) Угорщина

34. Назвіть країну, в якій формою правління є президентська республіка:
а) Великобританія; б) Німеччина; в) Молдова; г) США.

35. Назвіть країну, в якій формою правління є парламентська республіка:

а) Данія; б) Німеччина; в) Молдова; г) Люксембург.

36. Швейцарія- федеративна держава, складовими частинами якої є:

а) землі; б) штати; в) регіони; г) кантони.

37. За способом розподілу повноважень федерація у США:

а) договірна; б) конституційна; в) дуалістична; г) кооперативна.

38. За складом суб'єктів Швейцарія відноситься до федерацій:

а) симетричних; б) асиметричних; в) національних;* г) територіальних.

39. Яка країна під час виборів президента використовує правило: “переможець отримує все”?

а) Італія; б) США;* в) Німеччина; г) Франція.

40. Адміністративну опіку за органами місцевого самоврядування у Франції здійснюють:

а) глава уряду; б) міністр внутрішніх справ; в) префект і супрефект; г) комісари Республіки.*

41. Як називається найбільша адміністративна одиниця у Франції?

а) область; б) департамент; в) регіон; г) коммуна.

42. Англія у складі Великої Британії складається із:

а) 30 графств; б) 35 графств; в) 25 графств; г) 26 районів.(39 графств і 6 метрополітетних графств)

43. Адміністративно-територіальний поділ Греції складають:

а) 51 округ і 1 автономна область; б) 9 областей і 1 місто; в) 9 провінцій; г) 6 округів.(7 децентралізованих адміністрацій, 13 периферій і 326 муніципалітетів)

44. Хто здійснює керівництво парламентської більшості у палаті общин Великобританії?

а) спікер; б) кнути; в) голова комітету всієї палати; г) лідер палати.

45. Адміністративно-територіальний поділ Італії складають:

а) 20 областей, що охоплюють 103 провінції; б) 10 повітів; в) 11 комун; г) 12 кантонів.

46. Авторами сучасної типології головних соціополітичних поділів є:

а) Ж.-Е. Лейн і С. Ерсон; б) С. Ліпсет і С. Роккан; в) С. Бартоліні і П. Майер; г) Д. Рей і М. Тейлор.

47. “Індекс етномовної фрагментації” запропонували:

а) Д. Рей і М. Тейлор; б) С. Ліпсет і С. Роккан; в) Ж.-Е. Лейн і С. Ерсон; г) К. Маркс і Ф.Енгельс.

48. У Сполученому Королівстві державною проголошена:

а) англіканська церква; б) католицька церква; в) євангелістсько-лютеранська церква; г) грецька православна церква.

49. Яка із трьох світових релігій має найбільш чітко означену соціально-політичну доктрину?

а) іслам; б) християнство; в) буддизм; г) жодна з них.

50. Із запропонованих варіантів відповідей виберіть правильні:

а) Бельгія складається з французького, фламандського та німецького співтовариств;

б) Швеція складається із 21 провінції;

в) Швейцарія складається із 23 кантонів;

г) Німеччина складається із 15 федеральних земель.

51. Територія Бельгії ділиться на:

а) 10 провінцій; б) 15 провінцій; в) 6 областей; г) 2 республіки.

52. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

а) для вимірювання стану релігійної фрагментації використовується індекс релігійної фрагментації: 1) так; 2) ні;

б) суспільство в етнічному плані може бути гомогенно-однорідним або гетерогенним: 1) так; 2) ні;

60. Який нормативний акт палати обшин містить правила загального характеру?

а) статут; б) публічний білль; в) конституційна угода; г) доктрина.

Тема 11

Уряд в системі органів влади країн Європи та США

Основні поняття: система поділу влади, механізм стримувань і противаг, виконавча влада, уряд, голова уряду, коаліційний уряд, однопартійний уряд, уряди парламентської більшості та меншості, моделі коаліційної політики, види відповідальності уряду, урядові документи

План

I заняття

1. Уряд в системі органів виконавчої влади. Позиція глави уряду.
2. Компетенції уряду в парламентській республіці.
3. Компетенції уряду в президентській республіці.
4. Компетенції уряду в напівпрезидентській республіці.
5. Компетенції уряду в канцлерській республіці.

II заняття

1. Типологія урядових кабінетів. Однопартійні та коаліційні уряди більшості і меншості.
2. Основні моделі коаліційної політики.
3. Фактори забезпечення урядової стабільності.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення понять “виконавча влада, уряд, кабінет міністрів”.
2. З’ясуйте статус глави уряду.
3. Які фактори впливатимуть на процес обрання прем’єр-міністра? Відповідь аргументуйте.
4. Здійсніть розподіл прем’єр-міністрів за їх рівнем впливу у державах Західної Європи.
5. Типологізуйте урядові кабінети та охарактеризуйте на основі конкретних прикладів основні типи.
6. Опишіть відомі Вам моделі коаліційної політики.
7. Охарактеризуйте вплив різних чинників на урядову стабільність європейських країн за Є.Ціммерманом.
8. Порівняйте статус уряду вдержавх з демократичним та авторитарним типом політичного режиму.
9. Здійсніть порівняльний аналіз виконавчої влади в Україні та Росії.

Теми рефератів:

1. Особливості формування і функціонування уряду Швейцарії.
2. Уряд в демократичних та авторитарних державах: відмінність статусу.
3. Теорія раціонального вибору: можливості застосування при формуванні коаліційного уряду.
4. Виконавча влада в Україні в контексті розбудови державності.
5. Виконавча влада на пострадянському просторі: порівняльний аналіз.

Література

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997.
2. Бельський К.С. О функциях исполнительной власти // Государство и право. – 1997. – №3.
3. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу: Навч посібн. – К., 2006.
4. Зіллер Жак. Політико-правові системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1996.
5. Європейський Союз: словник-довідник / ред.-упоряд. М.Марченко. – К., 2006.
6. Коваленко А. Відповідальність виконавчої влади: порівняльно-політологічний аспект // Віче. – 2001. – №11.

- 7.Павленко Р. Парламентська відповідальність уряду: порівняльний аспект // Людина і політика. – 1999. – №15.
- 8.Павленко Р. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. – К.,2002.
- 9.Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідж. структур, мотивів і результатів. – К.,2001
- 10.Шаповал В. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К.,1995.
- 11.Шмачкова Т.В. Теория коалиций и становление русской многопартийности. Методики рационализации политического процесса // Полис. – 1996. – №5.

Тема 12

Політичні режими та їх різновиди

Основні поняття: політичний режим, авторитаризм, тоталітаризм, демократія, демократура, диктобланда, перехідні (“гібридні режими”), традиційні політичні режими, змагальна олігархія, популістські режими, авторитарно-егалітарні режими, авторитарно-інегалітарні режими, неопатримоніалізм, “спрямовувана демократія”, “опікувана демократія”, “контрольована демократія”, ліберальна демократія, делегативна демократія, поліархія, “індекс демократії”.

План

I заняття

1. Сутність та типологія політичних режимів: різноманітність підходів.
- 2.Авторитаризм як тип політичного режиму: суть та різновиди.
3. Традиційний, авторитарно-бюрократичний політичний режим та змагальна олігархія: порівняльний аналіз.

4. Егалітарно-авторитарні та авторитарно-інегалітарні політичні режими.
5. Сутність та характерні риси неопатримоніалізму. Типологія афро-азійських політичних режимів.

II заняття

1. Тоталітарний тип політичного режиму: суть та різновиди.
2. Політичні режими “спрямовуваної демократії”, “опікуваної демократії”, “контрольованої демократії” та “стратократія”: порівняльна характеристика.
3. Політичні режими змагального (конкуруючого) типу та ліберальної демократії.
4. Політичний режим сучасної України.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення поняття “політичний режим”. Чи можна ототожнювати “політичний режим” і “режим правління”?
2. Назвіть відомі Вам типи політичних режимів.
3. Розкрийте ознаки авторитарного режиму.
4. З’ясуйте як змінився авторитарний режим з минулого до сьогодення.
8. Який режим, на Вашу думку, прогресивніший – опікунської демократії чи модернізованої олігархії?
9. Наведіть приклади та охарактеризуйте військові, монархічні та теократичні режими сучасності.
10. Які фактори впливатимуть на формування змагальної олігархії?
11. Охарактеризуйте традиційні та авторитарно-бюрократичні політичні режими.
12. Які Ви знаєте шляхи переходу до демократії від змагальної олігархії?

13. Здійсніть порівняльний аналіз егалітарно-авторитарних та авторитарно-інегалітарних політичних режимів.
14. Які соціально-політичні причини обумовили виникнення тоталітаризму у ХХ ст.? Відповідь аргументуйте.
15. З'ясуйте основні відмінності авторитаризму і тоталітаризму.
16. Чи можна східні деспотії назвати тоталітарними режимами? Відповідь аргументуйте.
17. Порівняйте ліві і праві тоталітарні режими. Визначте спільні та відмінні риси.
18. З'ясуйте сутність та характерні ознаки неопатримоніалізму.
19. Виділіть п'ять основних форм афро-азійських політичних режимів.
20. Наведіть приклади та охарактеризуйте режими “спрямовуваної демократії”, “опікуваної демократії”, “стратократії” та “контрольованої демократії”.
21. Що Ви розумієте під демократичним авторитаризмом?
22. Які режими сучасності, на Ваш погляд, можна віднести до політичної демократії змагального (конкуруючого) типу?
23. Яка відмінність між тоталітарним і демократичним режимами? Відповідь аргументуйте.
24. Вкажіть відмінність між демократурою і диктобландою.
25. Охарактеризуйте “хвилі демократизації” за С.Хантінгтоном.
26. В чому суть “індексу демократії” Т.Ванханена?
27. Охарактеризуйте політичний режим сучасної України.

Теми рефератів:

1. Сучасні військові та популістські політичні режими.
2. Егалітарно-авторитарні політичні режими: історія та сучасність.
3. Інститут президентства в сучасній “довічній” персоніфікації.
4. “Стратократія” як різновид політичного режиму.
5. Основні напрямки постоталітарної еволюції на шляху переходу до демократії. Досвід України..

Література

1. Андреев С.С. Политический режим и политическая демократия // Социально-политические науки. – 1992. – №2-3.
2. Аренд Х. Истоки тоталитаризма. – М., 1996.

3. Арон.Р. Демократия и тоталитаризм. – М.,1993.
4. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К.,1997.
5. Гаджиев К.С. Тоталитаризм как феномен XX века. // Вопросы философии. – 1992. – №2.
6. Даймонд Л. Прошла ли “третья волна” демократизации? // Полис. – 1999. – №1.
7. Дем’яненко Б. Особливості структурування та схожість практичного прояву нацистської та сталінської моделей тоталітаризму. // Нова політика. – 1998. – №1(15).
8. Дем’яненко Б.Порівняльний аналіз фашистської та сталінської моделей тоталітаризму. // Нова політика. – 1999. – №61(21).
9. Дем’яненко Б.Порівняльний аналіз італійської та сталінської моделей тоталітаризму. // Нова політика. – 1998. – №6 (20).
10. Джилас Милован Лицо тоталитаризма. – М.,1992.
11. Зіллер Жак. Політико-правові системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К.,1996.
12. Лазоренко О.О. Теорія політології. – К.,1996.
13. Лейпхард А. Демократия в многосоставных обществах:сравнительное исследование. – М.,1997.
14. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.,2004.
15. Муляр В. Авторитарність – це бальзам, але й анафема // Віче. – 1993. – №3.
16. Мухаев Р.Т. Теория политики: учебник для студентов вузов. – М.,2005.
17. Риггс Ф. Непорочность режимов “третьего мира”. // Международный журнал социальных наук. – 1993. – №3.
18. Саламатин В.С. Политические режимы: к методологии понятий. – М.,1995.
19. Сухонос В.В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму і авторитаризму: Монографія. – Суми,2003.
20. Трубайчук А., Розумнюк В. Три іпостасі тоталітаризму. // Нова політика. – 1998. – №4.
21. Федоров В. Эволюция авторитаризма. – М.,1994.
22. Фридрих К., Бжезинский З. Тоталитарная диктатура и автократия. – М.,1991.

23. Цыганков А.П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. – М.,1995.
24. Шаповал Ю.І. Людина і система (штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні). – К.,1994.
25. Якушик В. Політична система і політичний режим. // Політична думка. – 1994. – №1.
26. Якушик В. Різновиди політичних режимів. // Віче. – 1995. – №9.
27. Ярош Б. До проблеми теорії та специфіки тоталітаризму. // Наук. Вісн. ВДУ. Право. Політологія. – 1997. – №10.
28. Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ ст. – Луцьк.,1995.

Тема 13

Порівняльний аналіз двопартійних систем країн Західної Європи та США

Основні поняття: політична партія, партійна система, конфігурація партійної системи, лінії соціально-політичного розмежування, теорія “замороження” партійних систем, типи партійних систем, однопартійна система, двопартійна система, конкурентні та неконкурентні партійні системи, ідеологічна дистанція (ступінь поляризації), індекс “ефективної кількості політичних партій”.

План

1. Місце партій в сучасних політичних системах. Індекс “ефективної кількості політичних партій”.
2. Зміст партійної системи та фактори, що визначають її конфігурацію. Типологія партійних систем.
3. Двопартійна система в Європі.
4. Партійна система США: політологічний аналіз.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте розгорнуте визначення партії як політичного інституту.
2. Назвіть основні функції партій та з'ясуйте їх роль у політичному житті.
3. Що Ви розумієте під визначенням поняття “партійна система”?
4. Які фактори впливають на конфігурацію партійної системи?
5. Який характер стосунків між виборчою та партійною системами?
6. Назвіть головні причини трансформації партійних систем.

7. Які головні критерії класифікації партійних систем?
8. Дайте характеристику однопартійній системі. У чому полягає її суперечливість?
9. Які визначальні фактори появи двопартійної системи?
10. Якими є переваги та недоліки двопартійної системи?
11. Охарактеризуйте двопартійні системи в країнах Європи.
12. Опишіть партійну систему США.
13. Порівняйте американську та британську двопартійність. Відповідь аргументуйте.
14. Охарактеризуйте типологію двопартійності Ж.Шарло.
15. З'ясуйте специфіку природної та штучної двопартійності.
16. Хто запропонував "індекс ефективної кількості політичних партій" і як він обчислюється?

Теми рефератів:

1. Типологія двопартійних систем в сучасній політичній науці.
2. Порівняльний аналіз виборчих систем США та Великобританії.

Література

- 1.Абрамов Ю.К. Американская партийная модель (основные характеристики) // США, экономика, политика, идеология. – 1992. – №2.
- 2.Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К.,2000.
- 3.Білоус А. Виборче законодавство та партійна система України в порівнянні з деякими країнами ЄС та Східної Європи // Нова політика. – 1998. – №1.
4. Дюверже М. Политические партии. – М.,2000.
5. Європейський тиждень місцевої демократії та його проведення в Україні. Збірник документів, статей і матеріалів / Укладач Волошинський Б.І. – Івано-Франківськ,2009.
- 6.Журавлева Л.К. Политические партии и партийные системы // Социально-полит. журн. – 1996. 3 – №3.
- 7.Зіллер Ж. Державне управління країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К.,1996.
8. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К.,1997.

9. Коен Д. Лобіювання у конгресі США // Політологічні читання. – 1992. – №2.
10. Кочетков А.П. Политические партии и партийные системы // Вестник Моск.универ. Серия 12. Политические науки. – 1998. – №6.
11. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідж. структур, мотивів і результатів. – К., 2001.
12. Согрин В. Становление демократии. История политической системы США // Наука и жизнь. – 1990. – №12.
13. Сытин А.Г. Политическая социология Мориса Дюверже // Социально-политические науки. – 1990. – №12.
14. Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. – 1996. – №4-5.
15. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. – Львів, 2004.
16. Шведа Ю.Р. Політичні партії: Енциклопедичний довідник. – Львів, 2005.

Тема 14

Батопартійні системи країн Європи в порівняльному вимірі

Основні поняття: політична партія, партійна система, теорія “замороження” партійних систем, типи багатопартійних систем, конкурентні та неконкурентні партійні системи, системи поміркованого та поляризованого плюралізму, атомізована партійна система, ідеологічна дистанція (ступінь поляризації).

План

1. Багатопартійні системи: сутність, способи утворення та типологія.
2. Система обмеженого (поміркованого) плюралізму: зміст та різновиди.
3. Система поляризованого плюралізму.
4. Атомізована партійна система: політологічний аналіз.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Що Ви розумієте під визначенням поняття “партійна система”?
2. Якими є основні ознаки багатопартійної системи? У чому полягають її переваги і недоліки?
3. Які існують типології багатопартійних систем?
4. Які способи утворення багатопартійних систем виділяє М.Дюверже?
5. Порівняйте типологію партійних систем Б. Гаврилишина та П. Майєра.
6. Здійсніть політологічний аналіз системи поміркованого плюралізму.
7. Якими є недоліки системи поляризованого плюралізму? Охарактеризуйте основні тенденції її розвитку.
8. Порівняйте партійні системи поміркованого та поляризованого плюралізму.
9. Для якого типу політичних систем характерна атомізована модель? Відповідь аргументуйте.
10. Охарактеризуйте різновиди атомізованої партійної системи.
11. Типологізуйте партійну систему сучасної України.

Теми рефератів:

1. Порівняльний аналіз партійних систем країн СНД.
2. Партійна система України: проблеми становлення, ефективності та розвитку.

Література

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 2000.
2. Білоус А. Виборче законодавство та партійна система України в порівнянні з деякими країнами ЄС та Східної Європи // Нова політика. – 1998. – №1.
3. Бойко О.Д. Україна 1991-1995. Тіні минулого чи контури майбутнього (Нариси з новітньої історії). – К., 1999
4. Журавлева Л.К. Политические партии и партийные системы // Социально-полит. журн. – 1996. – №3.
5. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К., 1997.
6. Кочетков А.П. Политические партии и партийные системы // Вестник Моск.универ. Серия 12. Политические науки. – 1998. – №6.

7. Кулик А.И. Сравнительный анализ в партологии (проект Д.Джанды) // Полис. – 1993. – №1.
8. Пуфлер Е. Партийна система незалежної України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації // Нова політика. – 1997. – №1.
9. Рябов С.Г. Багатопартійність // Політика і час. – 1991. – №8.
10. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідж. структур, мотивів і результатів. – К., 2001.
11. Сытин А.Г. Политическая социология Мориса Дюверже // Социально-политические науки. – 1990. – №12.
12. Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. – 1996. – №4-5.
13. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. – Львів, 2004.
14. Шведа Ю.Р. Політичні партії: Енциклопедичний довідник. – Львів, 2005.
15. Шведа Ю. Партийна система України на шляху до поляризованого плюралізму // Українські варіанти. – 1998. – №3-4.

Тема 15

Вибірчі системи країн Європи та США

Основні поняття: вибори, активне виборче право, пасивне виборче право, процедури голосування, види виборів, виборча кампанія, виборча система, типи виборчих систем, мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, змішана виборча система, система панашаж, система єдиного перехідного списку, метод д'Хондта, метод Сен-Лаге, метод найбільшого залишку, виборчий метр, умовна передача голосів.

План

1. Функції та технологія виборів за різних типів політичних режимів.
2. Поняття виборчої системи та її типологія.
3. Різновиди мажоритарної виборчої системи.
4. Порівняльний аналіз пропорційної виборчої системи.

5. Становлення та трансформація виборчої системи України.

Запитання та завдання для перевірки знань

1. Дайте визначення понять “вибори”, “політичні вибори”, “виборча система”, “виборчий метр”.
2. З’ясуйте суспільне значення виборів.
3. Назвіть критерії, на основі яких можна типологізувати вибори.
4. Порівняйте функції та особливості проведення виборів у демократичних та недемократичних країнах. Відповідь аргументуйте.
5. Охарактеризуйте основні етапи виборчої кампанії.
6. Чим відрізняється передвиборча пропаганда від передвиборчої агітації?
7. В якому разі вибори вважаються недійсними або такими, що не відбулися?
8. В якому разі проводиться повторне голосування?
9. Як фінансуються виборчі кампанії?
10. Що таке референдум (плебісцит)? Чим він відрізняється від звичайних виборів?
11. Назвіть основні типи виборчих систем.
12. Проаналізуйте мажоритарний тип виборчої системи, з’ясуйте його достоїнства та вади.
13. Порівняйте різновиди пропорційної виборчої системи
14. На основі конкретних прикладів охарактеризуйте ефективність методів для визначення кількості депутатських місць.
15. Здійсніть оцінку пропорційності виборчих систем.
16. В чому полягають особливості змішаного типу виборчої системи і які його різновиди Ви знаєте?
17. За яким типом виборчої системи відбуваються вибори президента в Україні?
18. Покажіть трансформацію виборчої системи в Україні в контексті еволюції виборів парламенту та органів місцевого самоврядування.

Теми рефератів:

1. Порівняльний аналіз виборчих систем США та ФРН.
2. Типологія виборчих систем країн СНД.

Література

1. Алмонд Г., Пауелл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие; Под ред. М.В.Ильина, А.Ю.Мельвиля. – М., 2002.
2. Дахно І.І., Тимофієва С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К., 2007.
3. Игнатов В.Г., Кутырев Н.П., Кислицын С.А. и др. Технологии избирательных кампаний. – М., 2004.
4. Ильянов Ф.Н. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах. – М., 2000.
5. Кіс І.Т. Виборчі системи та їх політичні наслідки // Нова політика. – 1996. – №2.
6. Кутырев Н.П. Технологии победы на выборах. – М., 1999.
7. ЛеДюк Лоуренс Учасниця демократія у теорії та на практиці / Перекл. з англ. Р.Ткачук. – Харків, 2002.
8. Мазур О.Г. Виборчі системи: світовий досвід. – Луганськ, 1999.
9. Наданс А. Выбор избирательных систем // Полис. – 1993. – №3.
10. Родина М.П. “Страна глухих”, или избирательная логика тоталитарных обществ // Власть. – 2001. – №4.
11. Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. – К., 1998.
12. Сарторі Джованні Порівняльна конституційна інженерія: дослідж. структур, мотивів і результатів. – К., 2001.
13. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 1997.
14. Страны мира: Справочник, 2006 / Под общ. ред, С.В. Лаврова. – М., 2006.
15. Таагепера Р., Шугарт М.С. Описание избирательных систем // Полис. – 1997. – №3.
16. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. – 1992. – №5-6.

Тема 16

Форми участі громадян в політичному житті європейських держав та США

Основні поняття: політична діяльність, політична участь, політичне функціонування, форми політичної участі, вибори, референдум, участь у політичних кампаніях, участь у місцевому

політичному житті, партія, профспілкова організація, конвенційна та неконвенційна політична участь, корпоративізм, омбудсмен.

План

1. Політична участь та політичне функціонування в структурі політичної діяльності. Умови участі громадян в політичних процесах.
2. Види політичної участі та їх вияв у країнах Європи та США.
3. Корпоративні інститути в сучасних політичних системах.
4. Омбудсмен в політичному житті європейських держав: порівняльний аналіз.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте розгорнуте визначення понять “політична діяльність”, “політична участь”, “політичне функціонування”.
2. На основі конкретних прикладів з’ясуйте відмінність політичної участі від політичного функціонування.
3. Опишіть можливості участі громадян у політичному житті, які визначив Р. Даль.
4. Охарактеризуйте голосування як головну форму участі громадян у політичному житті. Відповідь аргументуйте.
5. З’ясуйте місце референдуму в політичній участі громадян європейських держав.
6. Порівняйте охоплення профспілковими організаціями найманих працівників у країнах Європи.
7. Наведіть приклади конвенційної та неконвенційної політичної участі.
8. З’ясуйте сутність та причини виникнення в країнах Західної Європи корпоративізму.
9. Застосовуючи типологію Е. Ціммермана, згрупуйте європейські країни згідно рівня протестних акцій населення.
10. Здійсніть порівняльний аналіз ролі омбудсмена в політичному житті європейських країн.

Теми рефератів:

1. Участь громадян країн Західної Європи та США у парламентських виборах: порівняльний аналіз.
2. Порівняльні показники охоплення профспілковими організаціями найманих працівників у країнах Західної Європи.
3. Порівняльні показники рівня корпоративізму у європейських країнах.
4. Участь населення в сучасному політичному процесі України: електоральні, протестні та гендерні аспекти.

Література

1. Даль Р. Введение в теорию демократии. – М., 1992.
2. Даль Р. Демократия и ее критика. – М., 2003.
3. Галчин А. Корпоративизм как форма отношений между государством и обществом: пределы опасности [Электронный ресурс].-Режим доступа :<http://www.Politstudies.ru/fulltest/2000/6/14.htm>.
4. Геслі В. Чинники впливу на голосування українських виборців // Політична думка. – 2000. – №3.
5. Головаха Е.И. Потенциал протеста украинского общества // Социс. – 1999. – №10.
6. Гончаров Д.В. Теория политического участия. – М., 1997.
7. Козак В. Форми політичної участі громадян у державотворчих процесах // Розбудова держави. – 1998. – №1-2.
8. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах. Сравнительное исследование. – М., 1997.
9. Патнам Р. та ін. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії. – К., 2001.
10. Прошаков С. Политическая оппозиция в странах Запада // МЕМО. – 1993. – №3.
11. Ротар Н. Форми участі населення у політичних процесах. – Чернівці, 2004.
12. Салмин А. Современная демократия. – М., 1997.
13. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідж. структур, мотивів і результатів. – К., 2001.
14. Скоблик В. Участь громадян у політиці: Західні конституції 1960-90-х рр. Навчальний посібник. – Ужгород, 1999.

Тема 17

Контрольна робота №2.

Завдання для контрольної роботи формуються на основі тематики семінарських занять та тестових запитань.

Контрольні тести

1. Встановіть відповідність:

а) Бельгія	1) Голова уряду;
б) Іспанія	2) Голова Ради;
в) Італія	3) Прем'єр-міністр;
г) Люксембург	4) Великий Герцог.

2. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

а) у Німеччині Федеральний канцлер обирається без обговорення Бундестагом на основі подання Федерального президента: 1) так; 2) ні;

б) у Нідерландах Королева після виборів проводить консультації з лідерами усіх парламентських партій, а потім визначає, кому надати право формувати уряд: 1) так; 2) ні;

в) у коаліційному уряді посада прем'єр-міністра завжди повинна належати лідеру найбільшої в коаліції політичної партії: 1) так; 2) ні;

г) у Люксембурзі немає посади прем'єр-міністра: 1) так; 2) ні.)

3. Здійсніть розподіл прем'єр-міністрів за рівнем впливу у державах Західної Європи:

- а) високий рівень 1) Австрія, Бельгія, Данія, Швеція;
- б) середній рівень 2) Італія, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія;
- в) низький рівень 3) Англія, Німеччина, Греція, Ірландія.

4. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

а) прем'єр-міністри з високим рівнем впливу властиві країнам з

- однопартійним або коаліційним урядом з домінуючою партією:
1) так; 2) ні;
б) вплив прем'єр-міністра слабшає у коаліційних урядах: 1) так;
2) ні;
в) у Бельгії до Кабінету міністрів повинні входити не більше 15 членів: 1) так; 2) ні;
г) уряд Швейцарії складається з 7 членів : 1) так; 2) ні.)

5. Серед європейських голів урядів найбільший вплив має прем'єр-міністр:

- а) Сполученого Королівства; б) Франції; в) Данії; г) Норвегії.

6. погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) у Бельгії затвердження уряду відбувається у нижній палаті парламенту: 1) так; 2) ні;
б) в Італії уряд вважають сформованим, якщо протягом 10-ти днів після створення він отримає довіру обох палатах парламенту: 1) так; 2) ні;
в) у Греції уряд протягом 7 днів після затвердження повинен одержати у парламенті вотум довіри: 1) так; 2) ні;
г) у Австрії, Португалії та Швеції затвердження у парламенті потребує лише кандидатура прем'єр-міністра, а міністрів призначають глави держав за поданням глави уряду : 1) так; 2) ні.)

7. Базові моделі переговорного процесу(“прихованої рівноваги” та “сигналізуючої рівноваги” висунули:

- а) Я Бадж і М. Лейвер; б) М. Лейвер і П. Майєр; в) Д. Д'єрмейр та П. ван Роозендал; г) Ж. Лейн та С. Ерссон.

8. Індекс урядової стабільності стосовно європейських країн обчислили:

- а) Лейн та С. Ерссон; б) М. Лейвер і П. Майєр; в) Я Бадж і М. Лейвер; г) Д. Д'єрмейр та П. ван Роозендал.

9. Критерії урядової стабільності європейських країн сформулював:

- а) Є. Ціммерман; б) Т. Шмачкова; в) В. Бебик; г) П. Майєр.

10. Під юрисдикцією державних секретарів в уряді Великобританії є:
а) виконання окремих доручень; б) консультативні функції; в) керівництво департаментами; г) заміна міністрів у парламенті.
11. На чому ґрунтується право уряду Великобританії приймати акти, що мають силу закону:
а) на принципі парламентаризму; б) на розподілі влади; в) на принципі делегованого законодавства; г) на перевищенні своїх повноважень.
12. Як називається уряд у США?
а) Кабінет міністрів; б) Уряд; в) Рада міністрів; г) Конгрес.
13. Назвіть структуру виконавчої влади у США:
а) Президент; б) Президидент і департаменти; в) Президент і радники; г) Президент, департаменти, агенства і урядові корпорації.
14. У чому виражається принцип біцефалії в організації виконавчої влади у Франції?
а) у наявності уряду і Ради кабінету; б) акти президента потребують контрастигації прем'єра; в) у керівництві і урядом, і президентом, і прем'єром; г) у подвійній інвеститурі уряду.
15. Із запропонованих варіантів відповідей виберіть правильні:
а) уряд в Україні відповідальний тільки перед президентом;
б) уряд в Україні відповідальний тільки перед парламентом;
в) уряд в Україні відповідальний тільки перед Конституційним судом;
г) уряд в Україні відповідальний перед президентом і підзвітний парламенту.

16. Політичний режим, при якому політична влада здійснюється конкретною особою (сім'єю, партією, соціальним класом) при мінімальній участі народу називається:

а) авторитарним; б) демократичним; в) тоталітарним.

17. Режими яких країн можна класифікувати як клерикально-легітимні?

а) Індія; б) Єгипет; в) Туреччина; г) Іран (за Хомейні).

18. Сталінізм належить до тоталітарного режиму з лівим чи правим ухилом?

а) з лівим; б) з правим; в) жодним із них.

19. Якому типові політичного режиму відповідають наступні ознаки?

-наявність парламентаризму та сильної виконавчої влади;

-концентрація влади в руках одного або декількох органів державної влади;

-звуженість сфери гласності та виборності державних органів;

-перевага в діяльності державних органів методу адміністрування:

а) тоталітарному; б) авторитарному; в) демократичному.

20. Хто вперше ввів у політичний лексикон термін “тоталітаризм”?

а) А. Гітлер; б) В. Ленін; в) Й. Сталін; г) Д. Джентіле.

21. Які з перелічених ознак властиві тоталітаризму?

а) права і свободи людини; б) багатопартійність; в) вільні вибори; г) всезагальний поліцейський контроль і нагляд.

22. Основою класифікації політичних режимів є:

а) наявність законодавства, б) наявність парламенту; в) співвідношення методів диктатури і демократії; г) принцип розподілу влади.

23. Головною ознакою авторитарного режиму є:

а) відсутність прав і свобод; б) одержавлення різних сторін суспільного життя; в) мілітаризація суспільного життя; г) заборона на політичну участь.

24. Встановіть відповідність:

- а) змагальні, напівзмагальні, авторитарні режими 1) Ж.Блондель;
б) диктаторські, олігархічні, прямо представницькі та непрямо представницькі режими 2) Д.Аптер;
в) політичні та опікунські демократії, тоталітарні, традиційні та модернізуючі олігархії 3) Дж.Коулмен;
г) ліберально-демократичні, егалітарно- авторитарні; традиційно- егалітарні, авторитарно-інегалітарні, популістські політичні режими 4) Е.Шилз.

25. Що є критерієм виміру у концепції третьої хвилі демократизації С. Хантінгтона?

- а) партійна система; б) права людини; в) вірування; г) система інститутів, адекватна умовам і потребам.

26. Встановіть відповідність:

- а) традиційні політичні режими 1) фашистська Італія та Німеччина;
б) змагальні олігархії 2) Саудівська Аравія, Катар, Оман;
в) егалітарно- авторитарні режими 3) экс-СРСР, країни Сх. Європи;
г) авторитарно-інегалітарні режими 4) Колумбія, Бразилія

27. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) різновидністю бюрократичного режиму є бюрократичний авторитаризм: 1) так; 2) ні;
б) окремою різновидністю бюрократичного політичного режиму є авторитаризм розвитку: 1) так; 2) ні;
в) диктократія як різновид перехідного типу політичного режиму виникає у випадку проведення лібералізації без демократизації: 1) так; 2) ні;
г) демократура як різновид перехідного типу політичного режиму виникає у випадку проведення демократизації без лібералізації: 1) так; 2) ні.)

28. Які з наведених нижче типів політичних партій запропонував М. Вебер:

а) децентралізовані; б) парламентські; в) масові; г) комуністичні.

29. Які з перелічених нижче ознак притаманні партійній системі України?

- а) розрив між партійним керівництвом і масами;
- б) дефіцит кваліфікованих кадрів;
- в) панівне становище однієї партії при відсутності партійної конкуренції; г) суперечність між стратегічними цілями і тактичними засобами.

30. Встановіть відповідність типології партійних систем та її авторства:

а) однопартійна, двопартійна, мультипартійна	1) М. Дюверже;
б) олігархічна, противаг, колегіальна	2) Дж. Сарторі;
в) однопартійна, гегемоністська, домінування, двопартійна, обмеженого плюралізму.	3) Б. Гаврилишин;

31. До якої системи, за Дж. Сарторі, можна віднести партійну систему України?

- а) однопартійної; б) двопартійної; в) обмеженого плюралізму; г) атомізованої.

32. Які із суджень є правильними?

- а) всі партії діляться тільки за класовою ознакою;
- б) всі партії мають індивідуальне фіксоване членство;
- в) всі партії прагнуть боротися за державну владу;
- г) деякі партії обмежують свою діяльність тільки виборами.

33. Який тип партій прийшов на зміну кадровим і масовим?

- а) партії-рухи; б) “всеохоплююча партія”; в) “громадянські ініціативи”;
- г) “картельна партія”.

34. Встановіть відповідність типології партійних систем та її авторства:

а) розпорошена система, система рівноваги, система нерівноваги	1) Дж. Смітт.

- б) двопартійна система, дво-і-півпартійна система,
багатопартійна система з домінуючою партією,
багатопартійна система без домінуючої партії 2) П. Маєр;
в) система великих партій, система малих партій,
посередня система, перехідна система 3) Дж. Блондель.

35. Індекс “ефективної кількості політичних партій” у 1979 р.
запропонували:

- а) Лейн та С. Ерссон; б) М. Лейвер і П. Майєр; в) М. Лааксо та Р.
Таагепера; г) Д. Д’єрмейр та П. ван Роозендал.

36. Який вид партійної системи виділив італійський політолог Дж.
Сарторі?

- а) консервативний; б) традиціоналістський; в) центристський; г)
атомізований.

37. Коли Верховна Рада прийняла Закон “Про політичні партії в
Україні”?

- а) 24 травня 1999 р.; б) 5 квітня 20001 р.; в) 27 травня 2003 р.; г) 5
жовтня 2001 р.

38. Членами політичних партій України можна бути у віці з:

- а) 18 р.; б) 16 р.; в) 21 р.; г) 25 р.

39. Хто з вчених обґрунтував закони, які відображали тісний зв’язок
партійних і виборчих систем?

- а) М. Острогорський; б) М. Вебер; в) В. Паретто; г) М. Дюверже.

40. Принцип виборчого права, який означає наявність у кожного
виборця однакової з іншими кількості голосів при голосуванні
називається:

- а) загальним; б) рівним; в) опосередкованим; г) прямим.

41. Для якого типу виборчої системи використовується
електоральний поріг?

- а) змішаного; б) пропорційного; в) мажоритарного; г)
куріального

42. Преференції використовуються у виборчій системі:
а) з єдиним перехідним голосом; б) з єдиним неперехідним голосом; в) пропорційній; г) мажоритарній.
43. Панашаж використовується у виборчій системі?
а) мажоритарній; б) пропорційній; в) куріальній; г) мажоритарній і пропорційній.
44. Мажоритарна виборча система-це:
а) порядок підбиття підсумків голосування, згідно з яким обраним вважається той кандидат, який набрав абсолютну або відносну кількість голосів;
б) система проведення парламентських виборів за партійними списками; в) система, за якої виборці поділяються на окремі курії, кожна з яких має своє представництво у парламенті;
в) сукупність усіх існуючих і діючих у даній країні партій, які беруть участь у здійсненні державної влади.
45. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:
а) видами пропорційної виборчої системи є система абсолютної та відносної більшості: 1) так; 2) ні;
б) змішана виборча система передбачає проведення виборів лише за партійними списками: 1) так; 2) ні;
в) мажоритарна система поділяється на систему з жорсткими, напівжорсткими виборчими списками та преференціями: 1) так; 2) ні;
г) парламентські вибори 2012 р. відбулися в Україні за мажоритарною системою: 1) так; 2)ні.
46. Мажоритарна виборча система використовується у:
а) Фінляндії; б) Італії; в) Іспанії; г) Франції.
47. Пропорційна виборча система використовується у:
а) Швеції; б) Великобританії; в) Німеччині; г) Бельгії.
48. Індекс пропорційності результатів виборів запропонував:
а) Р. Гюнтер; б) р. Катц; в) М, Дюверже; г) М. Вебер.

49. Встановіть відповідність між групами країн та використовуваних методів для визначення кількості депутатських місць, отриманими партіями під час виборів:

а) Австрія, Бельгія, Греція	1) метод Д'Хондта;
б) Швейцарія, Мальта, Люксембург	2) модифікована Сен-Лаге;
в) Данія, Норвегія, Швеція	3) квота Хагенбах- Бішофа;
г) Ірландія	4) квота Друпа.

50. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) метод Д'Хондта вперше використали на європейському континенті в 1855 р. під час виборів у Данії: 1) так; 2) ні;
- б) дільник 1,4 характерний для методу Сен-Лаге: 1) так; 2) ні;
- в) для модифікованого Сен-Лаге характерним є використання в якості дільників непарних чисел: 1) так; 2) ні;
- г) метод найбільшого залишку називають ще квотою Хера: 1) так; 2) ні.

51. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) метод Д'Хондта надає перевагу малим політичним партіям: 1) так; 2) ні;
- б) метод Сен-Лаге сприяє великим політичним партіям: 1) так; 2) ні;
- в) модифікований Сен-Лаге надає певну перевагу середнім політичним партіям : 1) так; 2) ні;
- г) метод найбільшого залишку сприяє малим політичним партіям: 1) так; 2) ні.

52. Квота Хер- Німейра використовується у:

- а) Нідерландах; б) Португалії; в) Фінляндії; г) Німеччині.

53. Яким виборчим правом користується громадянин, який прийшов у день виборів на виборчу дільницю?

- а) активним виборчим правом; б) пасивним виборчим правом; в) і тим, і іншим; г) жодним.

54. Погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

- а) активне виборче право громадяни України отримують з 21 р.: 1) так; 2) ні;

- б) пасивне виборче право громадяни України отримують з 25 р: 1) так; 2) ні;
- в) брати участь у виборах президента громадяни України можуть з 40 р.: 1) так; 2) ні;
- г) брати участь у виборах в Україні можуть тільки громадяни України: 1) так; 2) ні.

55. Встановіть відповідність:

а) парламентські вибори в Україні за мажоритарним типом виборчої системи	1) 1994 р.;
б) парламентські вибори в Україні за пропорційним типом виборчої системи	2) 1998 р.;
в) парламентські вибори в Україні за змішаним типом виборчої системи	3) 2002 р.;
	4) 2006 р.;
	5) 2007 р.;
	6) 2012 р.

56. За якою виборчою системою в сучасній Україні обирається парламент?

- а) мажоритарною; б) пропорційною; в) змішаною; г) куріальною.

57. Політична апатія належить до:

- а) політичної діяльності;
- б) політичної бездіяльності.

58. Найнижчий рівень корпоративізму властивий:

- а) ФРН; б) Франції; в) Іспанії; г) США.

59. Омбудсмен має титул Комісара парламенту з питань адміністрації у:

- а) Великобританії; б) Франції; в) Італії; г) Бельгії.

60. Участь у референдумах, демонстраціях-це:

- а) форми політичного функціонування;
- б) форми політичної участі;
- в) фази прийняття політичних рішень;
- г) рівні розгортання політичних конфліктів.

Програмові вимоги

1. Сутність порівняльного аналізу та його місце в системі політичної науки.
2. Етапи становлення порівняльної політології: зарубіжний та вітчизняний дискурс.
3. Базові поняття, характер, межі та типи порівняльних досліджень.
4. Основні методологічні проблеми порівняльної політології: проблема Гелтона, “дилема в’язня” та ін.
5. Політичні системи та їх середовище в порівняльному аналізі.
6. Порівняння політичних систем: різноманітність критеріїв.
7. Унітаризм як різновидність форми державного устрою. Унітарні держави Європи: компаративний вимір.
8. Унітаризм в сучасній Україні: проблеми та перспективи.
9. Порівняльний аналіз федерацій (Д. Елезар).
10. Проблеми побудови та функціонування федерацій.
11. Приклади конституційної та політичної асиметрії у федераціях
12. Патологія федеративних моделей.
13. Характеристика федеративного устрою Бельгії, Німеччини, США та Швейцарії.
14. Особливість конфедеративної моделі побудови держави.
15. Компетенція та засоби органів місцевого самоврядування.
16. Регіональні системи влади.
17. Характер взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади.
18. Система місцевого самоврядування в Україні
19. Методологічні підходи щодо розуміння соціополітичних поділів: історична еволюція та сучасний стан.
20. Сучасне розуміння поняття “робітничий клас” та особливість марсистської концепції класів і класової боротьби.
21. Економічна (класова) основа соціополітичного поділу в країнах Європи та США. Співставлення понять “середній клас”, “новий клас”, “клас технократів” тощо.
22. Економічна основа соціополітичного поділу в Україні.
23. Індекс Алфорда в порівняльних політичних дослідженнях.
24. Методологічні підходи щодо розуміння етномовної основи соціополітичних поділів.

25. Характеристика етномовної диверсифікації в Бельгії, Іспанії, Швейцарії.
26. Етнічна основа радикальних рухів в європейських країнах.
27. Етномовна основа соціополітичного поділу в Україні.
28. Методологічні підходи щодо розуміння релігійної основи соціополітичних поділів.
29. Характеристика релігійної диверсифікації в Бельгії та Сполученому Королівстві.
30. Особливість релігійної диверсифікації Швейцарії.
31. Особливість релігійної диверсифікації в Україні.
32. Методологічні підходи щодо розуміння територіальної основи соціополітичних поділів.
33. Характеристика територіальної диверсифікації в Італії, Сполученому Королівстві та США.
34. Особливість територіальної диверсифікації Швейцарії
35. Стан і перспективи територіальної основи соціополітичного поділу в Україні.
36. Форма державного правління: політологічний аналіз.
37. Статус глави держави в конституційних монархіях Європи.
38. Обсяг повноважень президента США.
39. Характеристика посади президента в напівпрезидентських республіках: Фінляндія, Франція та Португалія.
40. Особливості посади президента в парламентських республіках: Німеччина, Австрія.
41. Вимоги до кандидатів на посаду президента: порівняльний аналіз.
42. Еволюція повноважень президента в Україні в контексті трансформації республіканської моделі.
43. Співвідношення понять “парламент” та “парламентаризм”. Однопалатні парламенти в країнах Європи.
44. Порівняльний аналіз двопалатних парламентів у країнах Західної Європи та США.
45. Здійснення законодавчої влади парламентом в контексті їхньої типології.
46. Становлення і розвиток українського парламентаризму.
47. Правовий статус і компетенція Європейського парламенту в системі органів ЄС.
48. Компетенції уряду в парламентській республіці.
49. Компетенції уряду в президентській республіці.
50. Компетенції уряду в напівпрезидентській республіці.

51. Компетенції уряду в канцлерській республіці.
52. Коаліційні уряди більшості та меншості.
53. Фактори забезпечення урядової стабільності.
54. Інститут виконавчої влади ЄС.
55. Виконавча влада в Україні.
56. Типологія політичних режимів: різноманітність підходів (Дж Коулмен, Д. Аптер, Е. Шилз, Ж. Блондель, Г. Голосов).
57. Типологія політичних режимів у вітчизняній політичній науці.
58. Авторитарні політичні режими: традиційний режим та змагальна олігархія.
59. Авторитарно-бюрократичний режим: зміст та різновиди.
60. Егалітарно-авторитарні політичні режими.
61. Авторитарно-інегалітарні політичні режими.
62. Авторитарні режими “спрямовуваної, опікуваної демократії”.
63. Сутність та характерні риси неопатримоніалізму.
64. Типологія афро-азійських політичних режимів.
65. Політична демократія змагального (конкуруючого) типу.
66. Ліві та праві тоталітарні режими.
67. Політичні режими ліберальної демократії.
68. “Хвилі демократизації” за С. Хантінгтоном.
69. Основні напрямки постоталітарної еволюції України на шляху переходу до демократії.
70. Місце партій в сучасних політичних системах. Індекс “ефективної кількості політичних партій”.
71. Класифікація політичних партій: різноманітність критеріїв.
72. Зміст партійної системи та фактори, що визначають її конфігурацію.
73. Типологія партійних систем: різноманітність критеріїв.
74. Двопартійна система в Європі.
75. Партійна система США: політологічний аналіз.
76. Багатопартійні системи: сутність, способи утворення та типологія.
77. Система обмеженого (поміркованого) плюралізму: зміст та різновиди.
78. Система поляризованого плюралізму.
79. Атомізована партійна система: політологічний аналіз.
80. Трансформація партійних систем в другій половині ХХ ст. - на поч. ХХІ ст.
81. Партійна система України: проблема типології та ефективності.

82. Функції та технологія виборів за різних типів політичних режимів.
83. Поняття виборчої системи та її типологія.
84. Різновиди мажоритарної виборчої системи.
85. Порівняльний аналіз пропорційної виборчої системи.
86. Становлення та трансформація виборчої системи України.
87. Політична участь та політичне функціонування в структурі політичної діяльності. Умови участі громадян в політичних процесах
88. Види політичної участі та їх вияв у країнах Європи та США.
89. Корпоративні інститути в сучасних політичних системах.
90. Омбудсмен в політичному житті європейських держав: порівняльний аналіз.

Орієнтовна тематика курсових робіт

1. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій президента України та Росії.
2. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій президента України та Франції.
3. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій президента України та Польщі.
4. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій президента України та Республіки Білорусь.
5. Порівняльний аналіз політичних систем України та Росії.
6. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій парламентів України та Франції.
7. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій парламентів України та Польщі.
8. Порівняльний аналіз статусу та компетенцій парламентів України та Росії.
9. Порівняльний аналіз системи виконавчої влади України та Франції.
10. Порівняльний аналіз системи виконавчої влади України та Польщі.
11. Порівняльний аналіз системи виконавчої влади України та Росії.
12. Порівняльний аналіз федеративних держав Європи.
13. Порівняльний аналіз унітарних держав Європи.
14. Порівняльний аналіз форми державного правління України і Польщі.
15. Порівняльний аналіз партій правоцентристського та лівоцентристського спрямування України.
16. Порівняльний аналіз правоцентристських партій України, Польщі та Росії.
17. Порівняльний аналіз лівоцентристських партій України, Польщі та Росії.
18. Порівняльний аналіз радикальних партій України, Польщі та Росії.

19. Система органів місцевого самоврядування України і Польщі: спільне і особливе.
20. Політичні наслідки застосування мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчої системи в Україні.
21. Порівняльний аналіз Західної та Східної України: спільне та особливе.
22. Порівняльний аналіз структури органів влади та повноважень обласної адміністрації та міськвиконкому (регіональний аспект).
23. Порівняльний аналіз системи влади Львівського та Івано-Франківського міськвиконкомів.
24. Порівняльний аналіз процесу політичної трансформації України та Польщі.
25. Характер та структура соціополітичних поділів України та Польщі.
26. Характер та структура соціополітичних поділів України та Росії.
27. Порівняльний аналіз форм участі громадян України, Польщі та Росії в політичному процесі.
28. Формування урядових коаліцій в Італії в 90-х роках XX ст.
29. Формування урядових коаліцій в країнах Центрально-Східної Європи.
30. Партійні системи України та Росії: компаративний аналіз.

Рекомендована література

1. Абетка української політики. Довідник / М.Томенко (керівник авторського колективу). – К.,1998.
2. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Сокр. пер. с англ. А.С. Богдановского, Л.А.Галкиной; Под. ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М.,2002.
3. Анохин М.Г. Политические системы : Адаптация. Динамика. Устойчивость (Теоретико-прикладной анализ). – М.,1996.
4. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – М.,1993.
5. Ачкасов В.А.Сравнительная политология. Курс лекций. – СПб.,2002.
6. Батенко Т. Королі СНД: портрети 20 президентів (тенденції та закономірності розвитку в пострадянському просторі). – Львів,2002.
7. Белов С.А. Избирательная система как правовой институт. – СПб.,2005.
8. Белов Д.М. Порівняльно-правовий аналіз інституту президенства України та Франції. – К.,2005.
9. Білоус А. Політико-правові системи:світ і Україна:Навч. посібник. – К., 2000.
10. Бурдяк В.І.,Ротар Н.Ю. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. – Чернівці,2004.
11. Бутенко А.П.Сравнительная политология: термины и понятия. – М., 1998.
12. Василенко И.А.Эволюция сравнительного метода в общественно-политических науках // Вестник МГУ: политические науки. – 2009. – № 4.
13. Ващенко К., Кордюк О.,Павленко Р. Особливості виконавчої влади в пострадянській Україні. – К.,2000.
14. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. – Чернівці,1998.
15. Голосов Г.В.Сравнительная политология: Учебник. – Новосибирск,1995.
16. Давид Р., Жофре-Спинози К. Основные правовые системы современности. – М.,1996.

17. Давимука С., Колодій А., Кужелюк Ю., Харченко В. Політичні режими сучасності та перехід до демократії.–Львів,1999.
18. Дахно І.І., Тимофієв С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К.,2007.
19. Джанда Кеннет. Сравнение политических партий:исследование и теория. Современная сравнительная политология.–М.,1997.
20. Дем'яненкоБ. Порівняльний аналіз фашизму та сталінської моделі тоталітаризму //Нова політика. – №1. – 1999.
21. Диманис М. Партийно-политическая система Германии в 90-е годы. – М.,2000.
22. Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология /Пер. с англ. – М.,1994.
23. Дюверже М. Политические партии. – М.,2000.
24. Зеленько Т. “Навздогінна модернізація”: досвід Польщі та України. – К.,2003.
25. Зелінська М. Інститут президенства в Україні в контексті конституційної реформи // Політичний менеджмент. – 2006. – №3.
26. ЗіллерЖак. Політико-адміністративні системикраїн ЄС. Порівняльний аналіз.–К.,1996.
27. Ильин М.В. Очерки хронополитической теории.–М.,1995
28. Ильин М.В. Основные методологические проблемы сравнительной политологии // Полис. – 2001. – №6.
- 29.Інститут президенства. Хто є хто: Політичний довідник // Упор.:РоманюкА.,СкочилясЛ.,ШведаЮ. – Львів,1999.
30. Ітвел Дж., Елмен М. Трансформація та інтеграція. Формування майбутнього Центральної та Східної Європи. – К.,2000.
31. Кармазіна М. Деякі особливості президенства на пострадянському просторі (1991-2004) // Політичний менеджмент. – 2005. – №3.
32. Кислий П.,Чарлос В. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. – К.,2002.
33. Кынев А. Сравнительный метод в исследованиях института президенства // Вестник МГУ: Серия – Политические науки. – 2002. – №6.
34. Ковлер А. Кризис демократии? Демократия на рубеже XXI века. – М.,1997.
35. Кон М. Межгосударственные сравнительные исследования как стратегия анализа.-Сравнительная социология. Избранные переводы. – М.,1995.
- 36.Конституции государств Европейского Союза. Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и

- сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации
Л.А.Окунькова.–М.,1997.
37. Кречмер Г. Фракції . Партії в парламенті. – К.,1999.
38. Кулик А.Н. Сравнительный анализ в партологии: проект К.Джанды // Полис. – №1. – 1993.
39. Куокли Дж. Двухпалатность и разделение властей в современных государствах // Полис. – 1997. – № 3.
40. Ларсен Ст.У. Моделирование Европы в логике Роккана // Полис. – 1995. – №1
41. Лебедева М.М., Мельвиль А.Ю. Сравнительная политология, мировая политика, международные отношения: развитие предметных областей // Полис. – №4. – 1999.
42. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. – М.,1997.
43. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. – 2-ге видання, виправлене. – К.,2004.
44. Мазур О.Г. Вибірчі системи: світовий досвід. – Луганськ,1999.
45. Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. – М.,1997.
46. Мартиненко Н. Бікамералізм як аспект демократичного представництва // Політичний календар. – 2005. – №2.
47. Мельвиль А.Ю. Еще раз о сравнительной политологии // Политические исследования. – 2004. – №4.
48. Мэр П. Сравнительная политология: общие проблемы. / Политическая наука: новые направления / под ред. Р.Гудина, Х.-Д. Клингеманна. – М.,1999.
49. Павленко Р. Парламентська відповідальність уряду: світовий та зарубіжний досвід. – К.,2002.
50. Панарин А.С. Политология: Учебник. – М.,1997.
51. Парламенты мира. – М.,1991.
52. Парсонс Т. Система современных обществ.–М.,1997.
53. Партии и партийные системы современной Европы. Проблемно-тематический сборник / В.П. Любин. – М.,2004.
54. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко; За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.,2004.
55. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф.М.Рудича: Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.,2002.
56. Пшизова С.Н. Демократия и политический рынок в сравнительной перспективе // Полис. – 2000. – №2.

57. Ровдо В. Сравнительная политология в 3-х частях. Ч.1. Теория сравнительной политологии. Ч.2. Политические системы отдельных государств. – М.,2007.
58. Ровенчак І. Типологія країн світу. – Львів,1997.
59. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. – Львів,2004.
60. Ротар Н. Форми участі населення у політичних процесах. Навчальний посібник. – Чернівці,2004.
61. Рукосуев Е.Ю. Короли, президенты, премьеры. Научно-справочное издание. – Екатеринбург,1996
62. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К.,1996.
63. Рябов С.Г. Бікамералізм без федералізму // Людина і політика. – 2001. – №1.
64. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.,2001.
65. Сахаров Н.А. Институт президентства в современном мире. – М.,1994.
66. Селезнев Л.И. Политические системы современности: сравнительный анализ. – СПб., 1995.
67. Сіленко А. Моделі соціального партнерства в сучасному світі // Нова політика. – 2000. – № 2.
68. Сморгунов Л.В. Современная сравнительная политология. Учебник. – М.,2002.
69. Сморгунов Л.В. Сравнительная политология. Теория и методология измерения демократии. – СПб.,1999.
70. Сумбатьян Ю.Г. Политические режимы в современном мире: сравнительный анализ. Учебно-методич. Пособие. – М.,2000.
71. Страны мира: Справочник, 2006 / Под общ. ред. С.В. Лаврова. – М.,2006.
72. Телешун С. Державний устрій України: проблеми політики, теорії і практики. – Івано-Франківськ,2000.
73. Ткач О.І. Еволюція порівняльної політології: історичні періоди // Вісник Київського національного університету: філософія і політологія. – 2003. – №49.
74. Уотс Рональд Л. Федеративні системи / Перекл. з англ. Р. Ткачук; Гол. ред. і автор передм. Дж. Перлін; Наук. Ред. О. Старух. – Харків,2002.
75. Уткин А. Мировой порядок XXI века. – М.,2001.
76. Харлоф Є. Местные органы власти в Европе. – М.,2002.
77. Цыганков А.П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. – М.,1995.
78. Чарльз Ф. Эндрейн. Сравнительный анализ политических систем. – М.,2000.

79. Чилкот Рональд Х. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Пер. с англ. – М., 2001
80. Чиркин В.Е. Элементы сравнительного государственоведения. – М., 1994
81. Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственоведения. – М., 1997
82. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. – К., 1993.
83. Шаповал В. Вищіоргани сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К., 1995.
84. Шаповал В. Державний лад країни світу. – К., 1999.
85. Шаран П. Сравнительная политология. – М., 1992.
86. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. – Львів, 2004.
87. Шведа Ю.Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів, 2005.
88. Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К., 2003.
89. Штеффані В. Урядова більшість та опозиція в державах ЄС. – Одеса, 2001.
90. Юдин Ю. Политические партии и право в современном государстве. – М., 1998.
91. Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії України: Довідник. – К., 1999.
92. Якушик В. Різновиди політичних режимів // Віче. – 2005. – №9.